

ΚΘ
127
2501

120127

ΕΙΣΑΓΩΓΗ
ΕΙΣ ΤΟΝ
ΘΟΥΚΥΔΙΔΗΝ

ΔΙΑ ΤΟΥΣ ΜΑΘΗΤΑΣ ΤΗΣ ΡΙΖΑΡΕΙΟΥ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ ΠΡΟ ΠΑΝΤΩΝ,

ἐκδόθησα

ὑπὸ

ΑΘ. Σ. ΡΟΥΣΟΠΟΥΛΟΥ.

Ἔπεται δ' ἐν ἐκάστῳ
μέτρῳ νοῦσαι δὲ καιρὸς ἄριστος.
ΠΗΝΔΑΡΟΣ.

Μετὰ εἰκόνας τοῦ Θουκυδίδου.

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ,
ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ
ΤΗΣ ΔΑΚΩΝΙΑΣ.

1861

ΑΟΗΝΩΝ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

200

2-5002

ΕΙΣΑΓΩΓΗ
ΕΙΣ ΤΟΝ
ΘΟΥΚΥΔΙΔΗΝ

ΔΙΑ ΤΟΥΣ ΜΑΘΗΤΑΣ ΤΗΣ ΡΙΖΑΡΕΙΟΥ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ ΠΡΟ ΠΑΝΤΩΝ,

ἐκδοθεῖσα

ὑπὸ

ΑΘ. Σ. ΡΟΥΣΟΠΟΥΛΟΥ.

ΔΩΡΕΑ

ΑΝΤΩΝΙΟΥ ΧΑΡΙΔΑΟΥ

1889

Ἔπεται δ' ἐν ἐκδόσει
μέτρον νοῆσαι δὲ καιρὸς ἄριστος.
ΠΙΝΔΑΡΟΣ.

Μετὰ εἰκόνα τοῦ Θουκυδίδου.

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ,

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ
ΤΗΣ ΛΑΚΩΝΙΑΣ.

1861

ΜΗΤΡΑΚΙΟΝ

ΤΟΥ 1888

ΘΕΟΚΥΒΕΡΝΗΤΗΡΙΟΝ

ΤΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ
ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Α. Π. ΠΑΡΑΝΟΜΟΥ

1888
ΑΝΤΩΝΙΟΥ ΧΑΡΑΛΑΟΥ

ΜΕΤΕΒΟΛΗ ΤΗΣ ΕΚΔΟΣΗΣ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ

ΤΗΣ ΕΚΔΟΣΗΣ

1888

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΝΤΩΝΙΟΥ ΧΑΡΑΛΑΟΥ

ΘΟΥΚΥΔΙΔΗΣ.

**ΩΦΙΛΟΣ ΕΙΣΟΦΟΣ ΕΙΛΑΒΕ ΜΕΣ ΧΕΡΑΣ ΕΙΔΕΓΕ ΠΑΜΠΛΗ
ΝΗΣΕ ΦΥΣΜΟΥΣ ΕΩΝ ΡΙΨΟΝ ΑΜΗΝ Ο ΕΗΣ
ΕΙΜΙ ΓΑΡ ΟΥ ΠΑΝΤΕΣ ΣΙΒΑΤΟΣ ΠΛΑΥΡΟΙ ΔΑΓΑΣΑΝΤΟ
ΘΟΥΚΥΔΙΔΗΝ Ο ΛΟΡΟΥ ΚΕΚΡΟΠΙ ΔΗΝ ΤΟ ΓΕΝΟΣ.**

Ἐνθολ. Ἰακ. θ', 581.

Γοτφφρεϊδος ὁ Βοέμης, τελευταῖος ἐκδώσας τὸν Θουκυδίδην
διὰ τοὺς εἰς τὰ γυμνάσια φοιτῶντας ἐν ἔτει 1836, κατάρθω-
σεν ἐν σελίσιν πεντεκαίδεκα νὰ συμπεριλάβῃ τὰ ἀποτελέσματα
μακρᾶς καὶ ἐπιπόνου περὶ τοῦ συγγραφέως ἐρεύνης ἑαυτοῦ
καὶ πολλῶν ἄλλων σοφῶν ἀνδρῶν. κατὰ τοῦτον δὲ κήγῳ ἔκ-
τοτε διδάσκω τὰ περὶ Θουκυδίδου τοὺς μαθητὰς τῆς Ῥιζα-
ρείου σχολῆς, ὧν χάριν μάλιστα καὶ τὰ ἐκδίδω νῦν, προσθέσας
οὐκ ὀλίγα πρὸς εὐκολίαν τοῦ σκερουμένου τελειοτέρων βοη-
θημάτων ἀναγνώστου.

ΣΤΡΑΤΙΣΤΗΣ

ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΤΗΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ
ΤΗΣ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ

Λονδ. 1836

ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΕΙΣ ΤΟΝ ΘΟΥΚΥΔΙΔΗΝ.

§ 1 γένεσις τῆς ιστοριογραφίας.

τῶν ἔθνων τὰ μὲν σὺν τῇ ἐπικῇ ποιῆσαι φαίνονται καὶ πεζογραφίαν τινὰ ἔκπαλαι ἔχοντα, ἐν ἧ̄ διέσωζαν τὴν μνήμην τῆς παλαιότερας αὐτῶν ιστορίας· (1) τὰ δὲ πάλιν μετεχειρίζοντο πρὸς τοῦτο μόνον τὴν ποιῆσιν ἐπὶ πολλὸν χρόνον καὶ ἀργὰ κατήνησαν εἰς τὴν ἀληθινήν ιστοριογραφίαν θοδὴ καὶ παρὰ τοῖς Ἑλλησι μάλιστα συνέβη. οὗτοι γὰρ ἐνῷ ἔκπαλαι πνευματικῶς λίαν ἀνεπτύχθησαν, εἰς τὴν ιστοριογραφίαν ἐδόθησαν ἐν πολλῷ ὑστερωτέροις χρόνοις. αἴτιον δὲ, ὅτι, φαντασίαν ἔχοντες ζωηράν, ἐπὶ πολλὸν χρόνον εὐχαριστοῦντο νὰ γνωρίζωσι τὴν παλαιότεραν αὐτῶν ιστορίαν ὑπὸ τὸ ὠραῖον κάλυμμα τῆς ἐπικῆς ποιήσεως· διὸ ἐν ὅσῳ δὲν ἤσθάνοντο τὴν ἀνάγκην τῆς πεζογραφικῆς ἐκθέσεως τῆς ιστορίας, οὐδ' ἄνδρας ἔσχον ἱκανοὺς νὰ πράξωσι τοῦτο. ἀφ' οὗ ὁμως ὁ πολιτικὸς βίος αὐτῶν ἱκανῶς ἀνεπτύχθη καὶ ἐστερεώθη διὰ κοινῶν συμφερόντων καὶ ἐπιχειρήσεων, ἀφ' οὗ οἱ περσικοὶ πόλεμοι διήγειραν τὸ ἐθνικὸν φρόνημα καὶ ἀνεζωπύρρησαν τὴν συνείδησιν τῆς κοινῆς καταγωγῆς καὶ δυνάμεώς των, καὶ, ἀπλῶς εἰπεῖν, ἀφ' οὗ τὸ ἔθνος τῶν Ἑλλήνων ἠσθάνθη τὴν ἀνάπτυξιν τῶν νοερῶν αὐτοῦ καὶ πνευμα-

(1) οὕτως οἱ Αἰγύπτιοι, Ἀσούριοι, Βαβυλώνιοι καὶ Ἑβραῖοι ἔκπαλαι εἶχαν εἰς πεζὸν λόγον χρονικὰ τῆς ιστορίας των.

τικῶν δυνάμεων, καὶ τὴν μετάβασίν του εἰς τὴν ἀνδρικήν ἡλικίαν, τότε ἤρξατο καὶ ἡ κυρία, ἡ ἐθνικὴ ἱστοριογραφία· αἱ ἀρχαὶ αὐτῆς ἀνεφάνησαν μὲν ἤδη πρὸ τῶν Περσικῶν, ἀλλ' αὐταὶ ἦσαν ἀσθενικὰ μόνον δοκίμια καὶ προοίμια, τὰ ὅποια δὲν ἐνεῖχον ἐν ἑαυτοῖς ἰκμάδα ζωῆς διαρκούς καὶ δραστικῆς εἰς τὴν ἑλληνικὴν φιλολογίαν· τοιαῦτα δ' ἦσαν τὰ ἔργα τῶν παλαιῶν λογογράφων καλουμένων.

§ 2 περὶ λογογράφων.

Λογογράφοι εἰσὶν οἱ λόγους γράφοντες, τουτέστιν οἱ πεζογραφικῶς ἐκθέτοντες εἰδήσεις καὶ πιστευομένας παραδόσεις, κατ' ἀντιδιαστολήν τῶν ποιητῶν, οἵτινες ἐλευθέρως διαπλάττῃσι μύθους (2). τοιοῦτοι δὲ λογογράφοι διπῆρξαν οὐκ ὀλίγοι, ὧν Διονύσιος δ' Ἀλικαρνασσεύς, ἐν τῷ περὶ τοῦ Θουκυδίδου χαρακτήρος καὶ τῶν λοιπῶν τοῦ συγγραφέως ἰδιωμάτων § 5, ἀπαριθμεῖ δώδεκα ὀνομαστί, προσθέτων «καὶ ἄλλοι συχνοί.» ἀξιολογώτεροι δὲ τῶν λογογράφων τούτων ἐγένοντο, Ἑκαταῖος δ' Μιλήσιος, Φερεκύδης δ' Λέριος, Ξάνθος δ' Λυδός, Ἑλλάνικος δ' Μυτιληναῖος. ὡς εἶδος δὲ τῶν λογογράφων πρέπει νὰ θεωρηθῶσι καὶ οἱ ὄρογράφοι καλούμενοι· οὕτω δὲ ὠνόμασαν τοὺς χρονικά τῶν πόλεων συντάξαντας, ὧν ἐπισημότατος ἐγένετο Χάρων δ' Λαμφακητός. πάντες δὲ οἱ λογογράφοι ἦσαν τοῦ ἰωνικοῦ φύλου καὶ ἔγραψαν εἰς ἰωνικὴν διά-

(2) πρῶτος ὁ Θουκυδίδης ὠνόμασε τοὺς πρὶν αὐτοῦ ἱστορικοὺς *λογογράφους* (Α'. κά.), ἀντιδιαστέλλων αὐτοὺς, ὡς εἰς πεζὸν λόγον γράψαντας, τῶν ποιητῶν· βρα Κρύγ· εἰς Διον. τὸν Ἀλικ. σελ. 496, 6.

λεκτον ἀνεφάνησαν δὲ τὸ πρῶτον κατὰ τὸν ἕκτον αἰῶνα π. Χ. καὶ ἔφθασαν μέχρι τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου· πηγαὶ δὲ αὐτῶν ὑπῆρξαν αἱ προφορικαὶ παραδόσεις πρὸ πάντων, ἔτι δὲ καὶ ἡ αὐτοψία, καθόσον ἀπέβλεπε τὰ σύγχρονα πράγματα. ἀλλ' ὅμως καὶ μνημεῖα γραπτὰ ἐπὶ στηλῶν καὶ εἴ τι τοιοῦτον, καὶ ἀρχεῖα ναῶν καὶ πόλεων μετεχειρίσθησαν πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν. ὄθεν δὲ καὶ ἂν ἠρῶντο τὰς γνώσεις των, ἐξέθεταν αὐτὰς πιστῶς πρὸς διδασχὴν καὶ τέρψιν τῶν ἀναγνωστῶν, χωρὶς ὅμως νὰ διακρίνωσι μὲ βλέμμα κριτικὸν τὰ θαύματα τῶν φυσικῶν φαινομένων, μηδὲ τοὺς μύθους τῆς ἱστορίας, μηδὲ τὴν ποίησιν τῆς ἀληθείας, ἀλλὰ μὲ τὴν ἰδιάζουσαν τοῖς Ἰωσιν εὐχαρίστησιν καὶ ἡδονὴν ἐν τῷ διηγεῖσθαι ἐξέθεταν τὴν ἀφθονον ὕλην των, μὲ πλάτος ἐπικὸν καὶ ἀκρίθειαν περιηγητικὴν, ἄνευ τεχνικῆς συστηματοποιήσεως καὶ διαιρέσεως τοῦ ὅλου ἔργου. ἡ δὲ γλῶσσα αὐτῶν ἦν ἀφελῆς, ἀπλῆ ἔκφρασις τῆς ἀπλοϊκῆς των θεωρίας, καὶ, ὡς ὁ Διονύσιος ἐν τῷ ἄνω εἰρημένῳ τόπῳ λέγει, “λέξιν ἐπετήδευσαν τὴν σαφῆ, καὶ κοινὴν, καὶ καθαρὰν, καὶ σύντομον, καὶ τοῖς πράγμασι προσφυῆ, καὶ μηδεμίαν σκευωρίαν ἐπιφαίνουσαν τεχνικὴν· ἐπιτρέχει μέντοι τις ὥρα τοῖς ἔργοις αὐτῶν καὶ χάρις, τοῖς μὲν πλείων, τοῖς δὲ ἐλάττων·” ὁ πεζὸς λόγος ἦν αὐτοῖς ἔτι, ὡς νέον ἔνδυμα, ἀσυνέβητος πῶς καὶ στενόχωρος.

§ 3 Ἡρόδοτος.

ἀναμφίλεκτον δὲ πρόβodon ἐν τῇ ἱστοριογραφίᾳ ἔκαμεν ὁ Ἡρόδοτος, γεννηθεὶς ἐν Ἀλικαρνασσῶ τῷ 484 κατὰ τὴν συνηθεστέραν γνώμην καὶ ἀποθανὼν ἐν Θουρίοις τῷ 413

πιθανῶς, (κατ' ἄλλους ἐγεννήθη τῷ 489 καὶ ἀπέθανε τῷ 425 ἢ 408 ἢ 406 ἢ 400). οὗτος πάντως ἐστὶν ἄξιος τῆς τιμητικῆς προσηγορίας «πατὴρ τῆς ἱστορίας.» ἐνῆ δὲ ἦν σύγχρονος τῶν νεωτέρων λογογράφων διαφέρει αὐτῶν πολὺ ὡς πρὸς τὸν σκοπὸν καὶ τὴν διάνοιαν· διότι δὲν ἐνδιαφέρει αὐτὸν ἡ ὕλη μόνον, ἀλλ' ἐνεφύσησεν εἰς αὐτὴν καὶ πνεῦμα, γενικὰς τινὰς δηλαδὴ ἰδέας, αἱ ὁποῖαι συνδέουσι τὰ καθέκαστα τῆς πολλῆς αὐτοῦ ἱστορικῆς ὕλης. αἱ δὲ τοιαῦται ἰδέαι εἰσὶ κυρίως διτταί, τοῦτο μὲν τὸ φιλελεύθερον καὶ σῶφρον καὶ γενναῖον τῶν Ἑλλήνων, ἀντιπαραβαλλόμενον πρὸς τὸ δεσποτικὸν καὶ ἀκόλαστον καὶ δουλικὸν τῶν Ἀσιανῶν βαρβάρων· τοῦτο δ' ἡ δύναμις τοῦ θεοῦ, ἣτις διατάσσει καὶ διακοσμεῖ πάντα τὰ ἐν τῷ κόσμῳ, ἀποκαλυπτομένη εἰς τὰς τύχας ποτὲ μὲν ἐνός τινος ἀνθρώπου, ποτὲ δὲ καὶ ὄλου ἔθνους, καὶ τιμωροῦσα ἀμειλιχτῶς πᾶν ἀμάρτημα, ὡς καὶ τὴν ἐκ τοῦ πλοῦτου καὶ τῆς δυνάμεως ὑπερηφάνειαν, ὑπὸ φθόνου (τὸ θεῖον πᾶν ἐστὶ φθονερόν). ἐπειδὴ δ' ὁ Ἡρόδοτος παρακολουθεῖ τοιαύτας ἰδέας καὶ κατ' αὐτὰς ἐκλέγει καὶ διατάττει τὴν ἱστορικὴν του ὕλην, γίνεται δι' αὐτὸ οὐ μόνον ἱστορικὸς, ἀλλὰ καὶ θεολόγος καὶ ποιητής. ἐπειδὴ δὲ πανταχοῦ ἐνορᾷ τὴν ἄμεσον ἐπενέργειαν τῆς θείας δυνάμεως δὲν δύναται, ὡς εἶκός, νὰ ἐρμηνεύσῃ τὰ πράγματα κατ' ἀνθρώπινα αἷτια, οὐδὲ νὰ ἐνοήσῃ αὐτὰ ὑπὸ ψυχολογικὴν ἔποψιν, καὶ νὰ τὰ συναρμολογήσῃ κατὰ πραγματικὴν μέθοδον· διὸ ἀπέχει ἡ τοῦ Ἡροδότου ἱστορία τῆς καθ' ὄριμον διανοητικὴν κρίσιν γραφομένης πολιτικῆς καὶ πραγματικῆς ἱστορίας τόσον, ὅσον καὶ τῆς κατ' ἄτεχνον ἀπλότητα συντασσομένης λογογραφίας. καὶ διηγεῖ-

ται μὲν ἀμελλητί δ' Ἡρόδοτος πρὸς τοὺς φιλομαθεῖς αὐ-
τοῦ συγχρόνους πολλὰς παραξένους καὶ θαυματώδεις
ἱστορίας, ὅμως οὐχ ἤτιον καταφαίνεται πανταχοῦ ἡ θέ-
λησις αὐτοῦ νὰ διηγηθῇ ὅλην τὴν ἀλήθειαν καὶ μόνην
τὴν ἀλήθειαν. Ἐξηπατήθη βέβαια ἐνίοτε ὑπὸ τῶν ἱερέων
καὶ διερμηνέων δ' Ἡρόδοτος, ἀλλ' ἡ πολλακίς γενομένη
κατ' αὐτοῦ μορφὴ ὡς εὐπίστου καὶ μυθολόγου ἀπεδείχθη
ἄδικος, καθόσον αἱ νεώταται ἔρευναι αὐτῶν δὴ τῶν τε-
ρατολογικωτάτων αὐτοῦ εἰδήσεων τινὰς μὲν θαυμασίως
ἐβεβαίωσαν, ἄλλας δὲ διεσάρησαν.

§ 4 οἰκονομία τῆς ἱστορίας Ἡροδότου.

ἡ συνύφανσις τῆς ὕλης μετὰ γενικῶν ἰδεῶν ὑποδει-
κνύει ἐν τῷ Ἡροδότῳ πλαστικὴν δύναμιν ποιητοῦ ὅλην
δὲ ἡ μορφὴ τῆς συνθέσεως τοῦ ἔργου του εἶναι ἀναμφι-
λέκτως συγγενὴς τῆς ποιήσεως, καὶ ἡ μὲν οἰκονομία τῆς
ἱστορίας αὐτοῦ τοιάδε τίς ἐστίν· ἀπὸ στενοῦ κατὰ τὸ φαι-
νόμενον κύκλου ἀρχόμενος, ἀπὸ τῆς περιγραφῆς δηλο-
νότι τῆς ἔχθρας μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Ἀσιανῶν, γνω-
ρίζει νὰ ἐκτείνῃ αὐτὸν οὕτως, ὥστε περιλαμβάνει πλη-
θος ἐπεισοδίων, ὁτὲ μὲν μικροτέρων, ὁτὲ δὲ μεγαλητέρων,
τὰ ὁποῖα συσχετιζόμενά πως μὲ τὸ κύριον τοῦ λόγου θέ-
μα, περιέχουσι σύναμα καὶ πάσας τὰς γνώσεις τοῦ συγ-
γραφέως περὶ τῶν ὑπ' αὐτοῦ γνωσθέντων τόπων καὶ ἐ-
θνῶν τῆς γῆς. ἡ δὲ τέχνη, δι' ἧς ἐν τοῖς ἀρμοδίοις τό-
ποις ἐμπλέκει τὰ ἐπεισόδια ταῦτα, ὥστε καὶ διὰ τὴν οἰ-
κονομίαν τοῦ ἔργου νὰ χρησιμεύωσιν ὡς προσήκοντα αἴ-
τια, εἶναι ὡς ἀληθῶς ἐπικού ποιητοῦ ἀξία· οὐ μὴν ἀλλὰ
καὶ ὅλος σχεδὸν ὁ τρόπος τῆς ἐκθέσεως ἐπικός ἐστὶ καὶ

γὰρ καὶ ἡ εὐμάρεια καὶ τὸ πλάτος ἐν τῇ διηγήσει καὶ ἡ δι' ἐπιμελεστάτης λεπτομερείας προσκρηθεῖσα ἔποψις καὶ ἡ μεθ' ἡδονῆς ἐπιμονὴ ἐν τοῖς πράγμασι κατασταίνουσι τὴν ἐκ τῆς ἱστορίας αὐτοῦ ἐντύπωσιν ὁμοιοτάτην πρὸς τὴν ἀπὸ τῶν ὁμηρικῶν ἐπῶν.

§ 5 λεκτικὸν Ἡροδότου.

ἵνα δὲ καὶ τὸ ἰδίωμα τῆς διαλέκτου Ἡροδότου διὰ βραχέων χαρακτηρίσωμεν, ἃς μεταχειρισθῶμεν τὰ ῥήματα μεγάλου ἐπιστήμονος τῆς ἀρχαιομαθείας, Καρόλου Ὀτφρείδου τοῦ Μυλλέρου «ὁ ῥοῦς τοῦ ἰωνικοῦ τὸ λόγου, «λέγει οὗτος, κινεῖται εἰς τὰ πρόσω μὲ χαρίζουσαν ἀταραξίαν, ὡς τῷ ἀπλῶς ἀγγέλλοντι τὰ ἐξ ἰδίας πείρας φυσικόν ἔστι μὲ χαλαρὰν σύνδεσιν συνάπτει πρότασιν ἀπλῆν πρὸς ἄλλην μετὰ πολλῶν εἰσαγωγικῶν καὶ προαγγελτικῶν φράσεων, ὡσπερ καὶ μετὰ περιληπτικῶν καὶ ἐπαναληπτικῶν· ἐν τούτοις δὲ ἐνορᾷ τις ἐπιθυμίαν τοῦ προφορικοῦ λόγου, ἐν ᾧ διὰ διαφόρων μέσων ζητεῖ ὁ λέγων μῆτ' αὐτὸς νὰ παρεκβῇ τῆς συνεχείας, μῆτε τοῦ ἀκροατῆς του νὰ ἀφήσῃ νὰ χάσῃ τὸν μίτον. ἡ γλῶσσα τοῦ Ἡροδότου καὶ πρὸς τοῦτο, ὡς καὶ καθόλου ἐξαιταζομένη, πλησιάζει πολὺ τὴν προφορικὴν διήγησιν, καὶ μεταξὺ πάντων τῶν εἰδῶν τῆς πεζογραφίας ἐλάχιστα φαίνεται κυρίως γραφομένη διάλεκτος» καὶ προβάς ὀλίγον· ἀτὸ ὕφος τοῦ Ἡροδότου πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὡς τὸ τέλειον τοῦ λιτῶς συνδεομένου λεκτικοῦ, τῆς εἰρομένης λέξεως, τὴν ὁποίαν μόνην καὶ οἱ πρότεροι αὐτοῦ λογογράφοι μετεχειρίσθησαν. προσθετέον δὲ τοῖς τὸν ῥυθμὸν τῆς ἰωνικῆς διαλέκτου, ἦν ὁ Ἡρόδοτος,

καίπερ Δωριεὺς αὐτὸς, ὅμως παρέλαθεν ἐκ τῶν προγενε-
τέρων εἰς τὴν ἱστοριογραφίαν, μὲ τὰς μηκνυομένας
καταλήξεις, τὰ σωρευόμενα φωνήεντα καὶ τοὺς ἀπαλοὺς
τύπους, ἵνα κατασταθῇ τὸ ἔργον τοῦ Ἡροδότου τόσον
ἁρμονικὸν καὶ εἰς τὸ εἶδος τοῦ τέλειον προῖον, ὅσον ἔνε
δυνατὸν νὰ γένη ἔργον ἀνθρώπινον.» (3)

§ 6 περὶ Θουκυδίδου.

βίος αὐτοῦ.

Θουκυδίδης ὁ πρῶτος ἀττικὸς ἱστοριογράφος ἔνε καὶ
ὁ πρῶτος ὅστις διεπραγματεύθη τὴν ἱστοριογραφίαν κρι-
τικῶς. οὗτος ἔνε ὁ θεμελιωτὴς καὶ μορφωτὴς τῆς πο-
λιτικῆς καὶ πραγματικῆς καλουμένης ἱστορίας.

ὁ Θουκυδίδης ἦν υἱὸς Ὀλόρου (Θουκ. Δ', ρδ', 4.)
πολίτης Ἀθηναῖος. ἀμα δ' ἀρχομένου τοῦ πολέμου ἤρ-
ξατο νὰ συγγράφῃ τὴν ἱστορίαν αὐτοῦ (Α', α). ἐπέβλεψε
δὲ διὰ παντὸς τοῦ πολέμου καὶ ἦν ἐν ἡλικίᾳ ὥστε νὰ κα-
ταλαμβάνῃ καὶ νὰ κρίνῃ ὀρίμως τὰ πράγματα (Ε', κς',

(3) Quintil. IX, 4, 18: In Herodoto vero cum omnia, ut
ego quidem sentio, leniter fluunt, tum ipsa διάλεκτος ha-
bet eam jucunditatem, ut latentes etiam numeros complexa
videatur. ὅρα καὶ τὴν ἀντιπαραβολὴν Ἡροδότου καὶ Θουκυ-
δίδου παρὰ Διον. τῷ Ἀλικ. ἐν τῇ πρὸς Γν. Πομπ. ἐπιστολῇ,
ιδίᾳ §. 16—21. «Θουκυδίδης μὲν τὰ πάθη δηλῶσαι κρείττων,
Ἡρόδοτος δὲ τὰ γ' ἤθη παραστήσαι δεινότερος.— ἡδονὴν δὲ
καὶ πειθῶ καὶ τέρψιν καὶ τὰς ὁμοιογενεῖς ἀρετὰς εἰσφέρειται
μακροῦ Θουκυδίδου κρείττονας Ἡρόδοτος. τῆς δὲ φράσεως
τῶν ὀνομάτων τὸ μὲν κατὰ φύσιν Ἡρόδοτος ἐζήλωκε, τὸ δὲ
δεινὸν Θουκυδίδης, ὁμοειδὴς πᾶς ὄν».

4). εἰς τὸν ἐν Ἀθήναις συμβάντα λοιμὸν τὸ δεύτερον ἔτος τοῦ πολέμου εἶδε πολλοὺς νοσήσαντας, ἐνόσησε δὲ καὶ αὐτὸς (B', μῆ, 3). τὸ ἢ ἔτος τοῦ πολέμου (ὄλυμ. 89, ἀ=424 π. X) ἐγένετο στρατηγὸς καὶ ἐστάλη μετὰ Εὐκλέους εἰς τὰ παράλια τῆς Θράκης. ὅτε δ' ὁ Βρασίδας ἤπελπει νὰ καταλάβῃ τὴν σημαντικὴν διὰ τοὺς Ἀθηναίους Ἀμφίπολιν, εὐρίσκετο ἐν τῇ πόλει ταύτῃ μόνος ὁ Εὐκλῆς· ὁ δὲ Θουκυδίδης μετὰ στόλου ἐξ ἑπτὰ τριηρῶν ἦν παρὰ τὴν νῆσον Θάσον, ἀπαντικρὺ τῆς δ-ποίας (ἐν Σκαπτῇ ὕλῃ) εἰς τὰ θρακικὰ παράλια εἶχεν ὁ Θουκυδίδης κτήσιν μεταλλείων χρυσοῦ, ἐξ ὧν μεγάλην δύναμιν εἶχεν εἰς τὰ μέρη ἐκεῖνα. προσκληθεὶς δὲ ὑπὸ τῶν τὰ Ἀθηναίων φρονούντων Ἀμφιπολιτῶν νὰ ἔλθῃ ὡς τάχος εἰς βοήθειαν τῆς πολιορκουμένης πόλεώς των, καίπερ λίαν σπεύσας δὲν ἐπρόφθασε νὰ σώσῃ τὴν Ἀμφίπολιν, ἀλλὰ μόνον τὸ ἐπίνειον αὐτῆς, τὴν Ἡϊόνα, κατῴρθησε νὰ προκαταλάβῃ (Δ', ρδ', 4, 5. ρέ, 1. ρς. 3, 4. ρς, 1, 2.). Μετὰ δὲ τὴν στρατηγίαν του ταύτην ἔζησεν ὡς φυγὰς εἴκοσιν ἔτη καὶ κατ' ἐξοχὴν εἰς χώρας τῆς πελοποννησιακῆς συμμαχίας. (E', κς, 5).

ταῦτά εἰσιν, ὅσα ἐξ αὐτοῦ τοῦ Θουκυδίδου γνωρίζομεν περὶ τοῦ βίου του. συμπληρώματα δέ, τὰ μὲν μᾶλλον τὰ δ' ἦττον βέβαια, παρέχουσιν ἡμῖν ὑστερώτεροι καὶ ἰδίως οἱ ἀρχαῖοι αὐτοῦ βιογράφοι, Μαρχελλῖνος καὶ τις ἀνώνυμος. ἐκ τούτων δὲ καὶ ἐκ τῶν ἐρευνῶν τῶν νεωτέρων δυνάμεθα νὰ συμπεριλάβωμεν τὰ ἐξῆς ὡς πιθανώτατα.

ἡ μήτηρ τοῦ Θουκυδίδου ὠνομάζετο Ἡγησιπύλη(4)

(4) μόνος τῶν παλαιῶν ὁ Μαρχελλῖνος § 2 ὀνομάζει τὴν μητέρα τοῦ Θουκυδίδου Ἡγησιπύλην.

καὶ ἦν ἐκ τοῦ αὐτοῦ γένους, ἐξ οὗ καὶ ὁ πατήρ αὐτοῦ Ὀ-
λορος· δηλαδή ἐκ τοῦ γένους τοῦ ἀρχαίου βασιλέως τῶν
Θρακῶν Ὀλόρου, οὗ θυγατέρα τινὰ ἐνυμφεύθη ὁ Μιλτιά-
δης ὅτε ἦν τύραννος τῆς Θρακικῆς χερσονήσου (5). ἂν οὖν,
διεπρλίαν πιθανόν φαίνεται, ἡ Θουκυδίδου μήτηρ ἦν θυ-
γάτηρ Μιλτιάδου καὶ τῆς ἀρχαίας ἐκείνης Ἑγησιπόλης,
ὁ Θουκυδίδης ὑπῆρξεν ἐκ μητρὸς ἕγγονος τοῦ Μιλτιάδου.
ὁπωςδὴποτε ὁμοῦς ἦν αὐτῷ λίαν συγγενής, ἀφοῦ ἡ κόνις
αὐτοῦ παρετέθη εἰς τὰ κιμῶνια μνήματα. (6)

περὶ δὲ τοῦ ἔτους τῆς γεννήσεως τοῦ Θουκυδίδου ἔ-
χομεν παρὰ τῶν παλαιῶν δύο ἀντιφερομένας εἰδήσεις.
καὶ κατὰ μὲν τὴν μίαν ἀνάγεται τὸ ἔτος τῆς γεννήσεως
αὐτοῦ εἰς τὸ 471 π. Χ., κατὰ δὲ τὴν ἑτέραν πρὸ τοῦ 456.
οἱ ὑπὲρ τῆς τελευταίας δὲ λόγοι φαίνονται τῷ Βοέμῃ πι-
θανώτεροι. (7)

κατὰ τινὰ εἰδήσιν κομφῶς μὲν εἰρημένην, ἀλλ' οὐ καὶ
πάνυ πιθανῶς, ὁ Θουκυδίδης παῖς ἔτι ὦν παρῆν μετὰ
τοῦ πατρὸς ἐν τῇ ἀχροάσει τῶν ἱστοριῶν Ἡροδότου ἐν
Ὀλυμπίᾳ καὶ ἀκούσας αὐτὰς ἐδάκρυσεν ἐνθουσιασθῆς·
ὁ δὲ Ἡρόδοτος θεασάμενος τοῦτο λέγεται εἰπεῖν “ ὦ

(5) καὶ αὕτη ἐκαλεῖτο Ἑγησιπύλη καὶ ἦν δευτέρα γονὴ
τοῦ Μιλτιάδου τοῦ Μαραθωνομάχου. Ἡρόδ. ε', 39. «Μιλτιά-
δης τε δὴ ἴσχει τὴν Χερσονήσον, πεντακοσίους βόσκων ἐπι-
κούρους, καὶ γαμέει Ὀλόρου τοῦ Θρηάκων βασιλέως θυγατέ-
ρα Ἑγησιπόλην. πρβλ. Μαρκέλλ. § 11.

(6) Πλούταρχος ἐν β. Κίμωνος ε'. πρβλ. Μαρκέλλ. § 2
καὶ 17.

(7) τὸ δεύτερον ἐξάγεται ἐκ τοῦ Μαρκελλίνου, ὅς ἐν § 34
γράφει «παύσασθαι δὲ τὸν βίον (τὸν Θουκυδίδην) ὑπὲρ τὰ πεν-

Ὀλορε, ὄργα ἡ φύσις τοῦ υἱοῦ σου πρὸς μαθήματα.» (8)
 μόλις δὲ βεβαιότεραί εἰσι καὶ αἱ περὶ τῶν διδασκάλων
 τοῦ Θουκυδίδου μαρτυρίαι, ὧν πιθανανώτερα πως φαίνε-
 ται ἡ λέγουσα ὅτι Ἀναξαγόρου ἀκροατῆς ἐγένετο ὁ Θουκυ-
 δίδης (9). ἡ δὲ εἰδήσις καθ' ἣν ὁ Θουκυδίδης ἐγένετο μα-
 θητῆς τοῦ διασήμεου τότε διδασκάλου τῆς ῥητορικῆς Ἀν-
 τιφῶντος, ἣν ἂν αὐτὴ καθ' αὐτὴν πιστευτὴ, εἰμὴ ὁ ἀγ-

τήκοντα ἔτη, μὴ πληρώσαντα τῆς συγγραφῆς τὴν προθεσίαν, τὸ δὲ πρῶτον ἐκ τοῦ Αὔλου Γελλίου, δς (Noct. Att. XV, 23, 2) λέγει Hellenicus in initio belli Peloponnesiaci fuisse quinque et sexaginta annos natus videtur, Herodotus tres et quinquaginta, Thucydides quadraginta. scriptum hoc est in libro undecimo Pamphilae. ἡ Παμφίλη αὐτὴ, καθ' ἣν ἔγραψεν ὁ Γέλλιος, ἦν ἐξ Ἐπιδαύρου θυγάτηρ Σωτηρίδου, ἐπὶ Νέρωνος ἀκμάσασα. ὅρα Σουῖδαν ἐν λέξει, δεφὴν αὐτὴν καλεῖ καὶ πολλὰ συγγράμματα αὐτῆς ἀναφέρει ἐν οἷς καὶ ἀιστορικά ὑπομνήματα ἐν βιβλίοις λγ', ἐξ οὗ πιθανῶς καὶ ὁ Γέλλιος ἔλαβε τὰ ἀνωτέρω. τῶν νεωτέρων αἱ γνῶμαι εἰσι διηρημέναι· ὁ Ῥόσχερος σελ. 88 λέγει, ὅτι κατὰ τὰς ὑπαρχούσας πηγὰς ἀδύνατον νὰ βεβαιωθῇ τὸ ἔτος τῆς γεννήσεως τοῦ Θουκυδίδου.

(8) Μαρκελλ. 6. Θουκ. § 54. Σουῖδας ἐν λέξει *Θουκυδίδης*. Φώτιος ἐν τῇ μυριοβίβλῳ κώδ. 60 σελ. 19 Βεκκ. καὶ περὶ τούτου διηρημέναι εἰσὶν αἱ γνῶμαι τῶν φιλολόγων τῆς Γερμανίας. μέγιστοι δὲ ἀντιπρόσωποι τῆς ἔριδος εἰσι δύο ἄνδρες, Δάλμαννος καὶ Κρόγερσ, ὁ μὲν τὴν ἀλήθειαν τῆς εἰδήσεως καταπολεμῶν, ὁ δὲ ὑπερασπίζων αὐτὴν, ὁ Κρόγερσ. ὅρα καὶ ἄλλους παρὰ τῷ Πόππῳ εἰς τὸν βίον Μαρκελλ. § 54 ἐν τῇ μικροτέρᾳ ἐκδ. Θουκυδίδου.

(9) Μαρκελλίνος ἐν § 22· «ἔθεν, φησὶν Ἀντυλλος, καὶ ἄθεος ἡρέμα ἐνομίσθη, τῆς ἐκείθεν θεωρίας ἐμφορηθεῖς». ὁ Ἀντυλλος οὗτος ἦν ῥήτωρ κατὰ Σουῖδαν ἐν λ. Ἀντυλλος· ἐν τοῖς σχο-

χίνους Κρύγερος ἀπεδείκνυε σχεδὸν ἀριδῆλως ὅτι στηρίζεται ἐπὶ ἀπλῆς ὑποθέσεως (10). πασῶν δὲ ἀπιθανωτέρα φαίνεται ἡ ποιῶσα τὸν σοφιστὴν Γοργίαν Θουκυδίδῃ διδάσκαλον. (11)

περὶ δὲ τῆς εἰκοσαετοῦς φυγῆς τοῦ Θουκυδίδου, ἣν αὐτὸς ἀναφέρει, οἱ ἀρχαῖοι παραδέχονται ἀπλῶς ὅτι ἐπεβλήθη αὐτῷ διὰ τὴν προδοσίαν δῆθεν τῆς Ἀμφιπόλεως· ὅπερ εὐλογον φαίνεται ἐν ὀχλοκρατίᾳ κυβερνωμένη ὑπὸ Κλέωνος· ἀλλ' ὅμως ἐπειδὴ ὁ νόμος ἀναμφιβόλως καὶ τότε, καθάπερ ὑστερώτερα, τὴν προδοσίαν ἐτιμῶρει μὲ θάνατον, ἐνόμισάν τινες τῶν νεωτέρων πιθανώτερον, ὅτι ὁ Θουκυδίδης μετὰ τὴν ἀδοξίαν του στρατηγίαν ἐκουσίως ἐγένετο φυγᾶς, ὥσπερ καὶ ὁ Δημοσθένης δύο ἔτη πρότερον μετὰ τὴν ἐν Αἰτωλίᾳ ἡττάν του δὲν ἐτόλμα νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς Ἀθήνας (Θουκ. Γ', 77,5).

λίους δὲ εἰς Θουκ. Γ', 76 καὶ Δ', 16 καὶ κή, φαίνεται καὶ γραμματικὸς. οἱ πλείστοι τῶν νεωτέρων εὐρίσκουσι λίαν πιθανὸν τοῦτο, ὅτι ὁ Θουκυδίδης ἐγένετο ἀχροατὴς τοῦ περιφήμου φιλοσόφου Ἀναξαγόρου.

(10) Untersuchungen ueber d. leben d. Thuk. σελ. 34 ἐπ.

(11) τέσσαρες ἐπίσημοι ἄνδρες ἀναφέρονται ὡς διδάσκαλοι τοῦ Θουκυδίδου. Ἀντιφῶν ὁ Ῥαμνούσιος, Ἀναξαγόρας ὁ φιλόσοφος, Γοργίας ὁ σοφιστὴς καὶ Λάμπρος ὁ μουσικὸς. ὁ Γοργίας ἦλθε τὸ πρῶτον εἰς Ἀθήνας τὸ 427 π. Χ. ὥστε ἵνε ἀδύνατον νὰ ὑπῆρξε διδάσκαλος τοῦ Θουκυδίδου καθ' ἃ γράφει μόνος Φιλόστρατος ἐν βίοις σοφ. Α', θ', σ. 208 καὶ ἐπιστ. σγ', σ. 364 Κἀὺς. ὁ Λάμπρος ἐνομισθὴ διδάσκαλος τοῦ Θουκυδίδου μόνον διότι ὁ Πλάτων ἐν Μενεξ. σ. 236 Α ἀναφέρει τινὰ διδάσκαλον σχόντα ἐν μὲν τῇ μουσικῇ τὸν Λάμπρον ἐν δὲ τῇ ῥητορικῇ τὸν Ἀντιφῶντα. τοῦτον δὲ τὸν ὄντινα τοῦ Πλάτωνος ἐνόμισάν

ἀλλὰ πρὸς τὴν γνώμην ταύτην διαμάχονται οὐ μόνον χωρία τῶν παλαιῶν, ἀλλ' ἰδίως τὸ ὑπὸ Οἰνοβίου γραφὲν ψήφισμα (Παυσ. Α', κγ', 11), καθ' ὃ ἀνεκλήθη ὁ Θουκυδίδης μετὰ εἴκοσιν ἔτη. ἂν οὖν ἔκουσίως ἔφευγεν ὁ Θουκυδίδης, δὲν ἦτο δήπου ἀναγκαῖον ἴδιον ψήφισμα εἰς κάθοδον αὐτοῦ.

ἂν δὲ πάλιν θελήσῃ τις νὰ εἰκάσῃ ὅτι πρῶτον ὄντως ἐγένετο ἡ κατηγορία καὶ ἡ καταδίκη εἰς θάνατον, ἔπειτα δὲ ὁ Θουκυδίδης ἵνα διαφύγῃ τὴν ἐκτέλεσιν τῆς ποινῆς ὑπέβλεπεν ἑαυτὸν εἰς φυγὴν ἔκουσίαν, πολὺ δύσπιστον φαίνεται πῶς ὁ συγγραφεὺς τοιαύτην κατ' αὐτοῦ κρίσιν ἔμελλε ν' ἀφήσῃ ἀμνημόνευτον.

ὅθεν ἐν τέλει μένει πάλιν ὡς πιθανώτατον, ὅτι ἡ ἔξαχρειωθεῖσα ὀχλοκρατία εἶχεν ἀκόμα τόσον δικαιοσύνης αἴσθημα, ὥστε εἰς κατηγορούμενον, τοῦ ὁποῦ ἡ ἀθώτης ἦν ὡς ἀληθῶς ἀνωτέρα πάσης ἀμφιβολίας, νὰ μὴ ἐπιβάλῃ πλήρη τὴν ζημίαν τῆς προδοσίας, ἀλλὰ μόνον φυγὴν (12).

ἀλλ' ὅπως ποτὲ καὶ ἂν ἔχῃ τὸ πρᾶγμα, τὴν διάρκειαν καὶ τῆς φυγῆς γνωρίζομεν ἐξ αὐτοῦ τοῦ συγγραφέως. περὶ δὲ τῆς διατριβῆς αὐτοῦ κατὰ τὸν χρόνον τοῦ

(12) ἀποκρούει καλῶς τὴν τοιαύτην ἰδέαν ὁ Κρύγερος ἐν σελ. 47 τῆς διατριβῆς του περὶ Θουκυδίδου. πρὸς περὶ τῆς φυγῆς τὴν ἐμὴν Ἀρχαιολ. § 24 σημ. 1. καὶ § 159, μ. ἐγὼ δὲ πιθανώτατον νομίζω ὅτι ὁ Θουκυδίδης ἔμεινεν ἔκουσίως φυγάς, ἵνα ἀποφύγῃ τὴν ὀργὴν τοῦ ἠρεθισμένου ὄχλου. τὸ δὲ ψήφισμα τοῦ Οἰνοβίου ἐγένετο ἵνα ἀπαλλάξῃ αὐτὸν τῆς ἐκχρεμοῦς τρόπον τινὰ δίκης διὰ τὴν μὴ ἀναχώρησιν αὐτοῦ εἰς Ἀθήνας μετὰ τὴν ἐν Ἀμφιπόλει ἀποτυχίαν τε.

τον τόσον μόνον ἐξ αὐτοῦ γνωρίζομεν, ὅτι πρὸ πάντων (13) ἔζη εἰς τὰς χώρας τῆς πελοποννησιακῆς συμμαχίας (Ε', κς', 5). ὑστερώτεροι δὲ λέγουσιν ὅτι διέτριψεν ἐν Αἰγίνῃ (14), ἐν Σκαπτῇ Ὑλῃ καὶ ἐν Ἰταλίᾳ· οἱ δὲ νεώτεροι κλίνουσι νὰ προσθέσωσι καὶ τὴν Σικελίαν. ἀλλὰ πάντα ταῦτά εἰσι λίαν ἀβέβαια, ἐξαιρουμένης τῆς εἰδήσεως ὅτι ἐν Σκαπτῇ Ὑλῃ διέμεινεν, ὅπερ ὡς βέβαιον παραδέχονται

ὁ δὲ Μαρκελλῖνος § 23 καὶ 46 θεωρεῖ τὴν φυγὴν ὡς ποιήν ἐπιβληθεῖσαν αὐτῷ διὰ τὴν ἀπώλειαν τῆς Ἀμφιπόλεως· ὡσαύτως καὶ ὁ ἀνώνυμος βιογ. § 7, καὶ ὁ Πλίνιος Nat. hist. V, 31, καὶ ὁ Κικέρων de orat. II, 13· ὅρα τὸ χωρίον σημ. 22 κατωτέρω. πρβλ. σχολ. Ἀριστοφ. εἰς Σφήκας 947. κατὰ Μαρκελλ. §. 46 ὁ Κλέων διέβαλεν αὐτόν.

(13) ὁ Θουκυδίδης δὲν λέγει ρητῶς πρὸ πάντων, ἀλλὰ παρ' ἀμφοτέρους καὶ οὐχ ἦσαν τοῖς Πελοποννησίοις διὰ τὴν φυγὴν. τὸ δὲ οὐχ ἦσαν δὲν σημαίνει πρὸ πάντων, ὡς συνήθως ἐκλαμβάνουσιν, ἀλλ' ὀχιδλιγώτερον, ἤτοι ἐξ ἴσου τὸ πολὺ· ἀλλ' ὅρα καὶ Κρύγ. ἐν β. Θουκυδ. σ. 49.

(14) Μαρκελλῖνος § 24 ποιεῖ τὸν Θουκυδίδην καὶ δεινὸν τοκογλόφον· «γενόμενος δ' ἐν Αἰγίνῃ μετὰ τὴν φυγὴν, ὡς ἂν πλουτῶν, ἐδάνεισε τὰ πλείστα τῶν χρημάτων.» ἐτι δὲ μᾶλλον ὁ ἀνώνυμος § 7· «φεύγων δ' ἐν Αἰγίνῃ διέτριβε κακεῖ λέγεται τὰς ἱστορίας αὐτοῦ συντάξασθαι, τότε δὲ τὴν φιλαργυρίαν αὐτοῦ μάλιστα φανερὰν γενέσθαι· ἅπαντας γὰρ Αἰγινητάς κατατοκίζων ἀναστάτους ἐποίησεν.» ἀλλ' ἡ τοιαύτη εἰδήσις καταστρέφεται εἰς τὸ μηδὲν ἐκ τῆς ἱστορίας, ἐξ ἧς ἵνε γνωστὸν ὅτι ἡ Αἰγίνα τότε κατεῖχeto ὑπὸ κληρούχων Ἀθηναίων (ὅρα περὶ αὐτῶν Πουσοπ. Ἀρχαιολ. § 235), ὥστε δὲν ἰδύνατο νὰ ἀπέλθῃ ἐκεῖ ὁ Θουκυδίδης. ὅρα Κρύγερ. σελ. 48. Πρόσχερ. σελ. 99.

πολλοί (15)· διότι εἶχεν αὐτοῦ ὁ συγγραφεὺς μεταλλεῖα χρυσοῦ, ὡς ἄνω εἴρηται, καὶ ὑστερώτερα ἐδείκνυον μάλιστα καὶ τὴν πλάτανον, ὑπὸ τὴν ὁποίαν καθήμενος συνέγραφε τὴν ἱστορίαν του (16).

μετὰ δὲ τὴν εἰκοσαετῆ φυγὴν τὸ ἔτος 404 π. X. (17) κατῆλθεν ὁ Θουκυδίδης εἰς Ἀθήνας· πρᾶγμα καὶ καθ' αὐτὸ μὲν λίαν πιθανὸν ὡς ἐκ τῶν τότε πολιτικῶν περιστάσεων, καὶ ὡς ἐκ τοῦ ψηφίσματος ὑπερ ἰδίως ἐγράφῃ εἰς ἀνάκλησιν αὐτοῦ, βεβαιούμενον ὅτι μάλιστα καὶ διὰ τῶν λέξεων αὐτοῦ τοῦ συγγραφέως· «ξυνέβη μοι φεύγειν τὴν ἑμαυτοῦ ἔτη εἴκοσιν». ἔζησεν ὅμως μετὰ τὸν πόλεμον οὐ πολλὰ ἔτη· τὸ πολὺ τυχὸν μέχρι τοῦ 396 π. X., ὅτε δολοφόνου μιὰρὰ χεῖρ ἀφῆρσεν αὐτὸν τὸ ζῆν κατὰ τὰς μαρτυρίας σχεδὸν πάντων τῶν παλαιῶν (18),

(15) μαρτυρεῖται δὲ ὑπὸ Μαρκελλ. § 25 καὶ 47 καὶ ὑπὸ Πλουτάρχου ἐν τῷ περὶ φυγῆς 14.

(16) Μαρκελλ. § 25. ὅτι καὶ εἰς Ἰταλίαν ἐπορεύθη πιστεύουσι τινες τῶν νεωτέρων· τῶν παλαιῶν δὲ εἶπε τοῦτο μόνος ὁ Τίμαιος παρὰ Μαρκελλίνῳ § 25 καὶ ὁ ἀνώνυμος § 7.

(17) κατὰ ἄλλους τὸν χειμῶνα μεταξὺ τοῦ 403 καὶ 402. ὅρα Ullrich's Beitr. p. 436 καὶ ἀνώνυμον Ἐγγελημ. σελ. 9, σημ. 3. ὅτι ἐπανῆλθεν ὁ Θουκυδίδης εἰς Ἀθήνας ἐξάγεται ἐκ τῶν ῥημάτων αὐτοῦ ἐν F', κ', δ, «ξυνέβη μοι φεύγειν τὴν ἑμαυτοῦ ἔτη εἴκοσιν». ἄρα μετὰ τὰ εἴκοσιν ἔτη δὲν ἦτο πλέον ἐν τῇ φυγῇ.

(18) Μαρκελλ. § 32 κατὰ Δίδυμον καὶ Ζώπυρον, ὧν ὁ Ζώπυρος ἄγνωστός ἐστι. Πλούτ. ἐν Κίμωνι ὁ. Παυσαν. ἐν Α', κγ', 11. ὁ δὲ Κρόγγερος μέγιστον τεκμήριον τοῦ βιαίου θανάτου θεωρεῖ τὴν διακοπὴν τῆς συγγραφῆς. θέτει δὲ τὸν θάνατον τοῦ συγγραφέως περὶ τὸ μέσον ἢ τὸ τέλος τῆς 94 ἀλυμπιάδος.

ἐξαιρουμένης τῆς τοῦ ἀνωνύμου (§ 9) καθ' ἣν ἀπέθανε νόσφ (19). ἐτελεύτησε δὲ οὐχὶ ἐν Ἀθήναις, ὡς φαίνεται, ἀλλ' ἐν Σκαπτῇ Ὀλιῇ (20). τὰ δὲ ὅσα αὐτοῦ μετεκομισθῆσαν εἰς Ἀθήνας καὶ ἐτέθησαν εἰς τὰ κιμώνεια μνήματα (21).

(19) Πρὸς. Μαρκελλ. § 44.

(20) ποῦ ἀπέθανε δὲν ἴτε βέβαιον· α) κατὰ τὸν Δίδυμον παρὰ Μαρκελλίνφ §. 32, καὶ Πλουτ. ἐν Κίμ. δ', καὶ Μαρκελ. § 45 καὶ 55 καὶ Ἀπολλόδωρον παρὰ Στεφ. τῷ Βυζαντ. ἐν λέξει *Παρπάρων καὶ Πέρην*, ἃν δεχθῶμεν τὴν διόρθωσιν Σειδ-λέρου, ἀπέθανεν ἐν Θράκῃ, ἐν Σκαπτῇ Ὀλιῇ. β) κατὰ δὲ Κράτιππον, ὃς ἦν σύγχρονος τοῦ Θεουκιδῆος καὶ ἔγραψε συνέχειαν τῆς ἱστορίας αὐτοῦ, (παρὰ τῷ συγχεομένφ χωρίφ τοῦ Μαρκελλίνου §. 32—33), καὶ κατὰ τὸν Δίδυμον καὶ Ζώπυρον παρὰ Μαρκελλίνφ αὐτόθι, καὶ τὸν ἀνωνύμου § 10 καὶ κατὰ τὴν Παιουσανίαν Α', κγ', 11 ἀπέθανεν ἐν Ἀθήναις. γ) κατὰ Τίμαιον καὶ ἄλλους ἀνωνύμους παρὰ Μαρκελλίνφ § 33-34, ἐτελεύτησεν ἐν Ἰταλίᾳ, ὅπερ *σφόδρα καταγέλαστον* λέγει ὁ Μαρκελλίνος. δ) κατὰ Ἀπολλόδωρον ἐν χρονικῶν δευτέρφ παρὰ Στεφάνφ τῷ Βυζαντίφ ἐν λ. *Παρπάρων* ἀπέθανεν ὁ Θεουκιδῆς ἐν Περίνῃ χωρίφ ἐν Ἀσίᾳ αἰολικῷ, ὃ καὶ Παρπάρων ἐκαλεῖτο. ἀλλὰ τοῦτο ὑποθέτουσι, κατὰ τὴν διόρθωσιν τὴν εἰρημένῃν ἀνωτέρφ ὑπὸ Seidler, ὅτι προέκυψεν ἐκ συγχύσεως τοῦ Στεφάνου, ὅστις τὸ παρ' Ἀπολλοδώρφ τυχὸν ὑπάρχον *Πέρην*, ὅπερ κατ' αὐτὸν τὸν Στέφ. Βυζ. «ἦν πόλις Θράκης ἀντικρὺ Θάσου», ἐξέλαβεν ἀντὶ τοῦ *Περίνῃ* καὶ οὕτω μετέθεσε τὸν θάνατον τοῦ Θεουκιδῆος εἰς τὴν μικρὰν Ἀσίαν. κατὰ τὸν Κρόγγερον πιθανωτέρα ἐστὶν ἡ γνώμη τῶν λεγόντων ὅτι ἐν Ἀθήναις ἀπέθανε.

(21) ἐπὶ δὲ τοῦ τάφου ἐπεγέγραπτο τὸ ἐξῆς ἐπίγραμμα, κατὰ τὸν ἀνωνύμου § 10.

Θουκιδῆς Ὀλόρου Ἀλιμύσιος ἐνθάδε κεῖται.

κατὰ δὲ τὸν Μαρκελλ. § 17 καὶ 55, αἱ λέξεις «ἐνθάδε κεῖται» δὲν ἔκειντο εἰς τὸ ἐπίγραμμα, προσετέθησαν δὲ ὑπὸ τινῶν.

τέκνα τοῦ Θουκυδίδου μνημονεύονται δύο· υἱὸς Τιμόθεος καλούμενος καὶ θυγάτηρ, ἣν τινες ὡς συγγραφέα τοῦ Η' βιβλίου τῆς ἱστορίας ἐθεώρουν (22).

§ 7 χρόνος τῆς συντάξεως τῆς συγγραφῆς.

περὶ τοῦ χρόνου τῆς συντάξεως τῆς συγγραφῆς τοῦ Θουκυδίδου τρεῖς γνώμαι ὑπάρχουσι. καὶ κατὰ μὲν τὴν πρώτην συνέταξεν ὁ Θουκυδίδης τὴν ἱστορίαν τοῦ πολέμου, ἐνῷ αὐτὸς ἐγένετο, οὕτως ὡς εἰς ἡμᾶς διεσώθη καὶ δὴ ἐν τῇ φυγῇ. κατὰ δὲ τὴν δευτέραν ἤρξατο τῆς κυρίως συντάξεως τοῦ ἔργου μετὰ τὸ τέλος ὅλου τοῦ

(22) κατὰ τὸν Μαρκελλῖνον § 49 καὶ ἡ γυνὴ τοῦ Θουκυδίδου ἦν ἐκ τῆς Σκαπτῆς ὄλης, ἀπλουσία σφόδρα καὶ μέταλλα κεκτημένη». τὸν υἱὸν τοῦ Θουκυδίδου Τιμόθεον γνωρίζομεν ἐκ τοῦ Μαρκελλῖνου (ἐν § 47) καὶ ἐκ τοῦ Σουῖδα ἐν λ. Θουκυδίδης· καὶ περὶ τῆς θυγατρὸς του δὲ μόνον τὴν μαρτυρίαν Μαρκελλῖνου ἔχομεν ἐν § 43, ὅπου καλῶς κρίνει περὶ αὐτῆς ἀναιρῶν τὴν γνώμην τῶν εἰπόντων, ὅτι ἡ Η' βίβλος τοῦ Θουκυδίδου ἴνε ἔργον τῆς θυγατρὸς αὐτοῦ· «οὐ γὰρ γυναικείας ἦν φύσεως ταιαύτην ἀρετὴν τε καὶ τέχνην μιμήσασθαι ἔπειτα εἰ ταιαύτη τις ἦν, οὐκ ἂν ἐσπούδασε λαθεῖν κτλ.» αὐτόθι δὲ λέγει ὅτι ἄλλοι Ξενοφῶντος ἔλεγον ἔργον τὴν Η' βίβλον, καὶ ἄλλοι πάλιν Θεοπόμπου. ἀλλ' ὅτι οὐδετέρου ἔργον ἴνε λέγει μὲν καὶ Μαρκελλῖνος αὐτόθι πρβλ. ἀνωνύμ. § 8, ἀποδεικνύει δὲ καὶ Κρύγερος ἐν βίῳ Θουκ. 74· ὅτι ἐν τῇ φυγῇ συνέγραψε τὴν ἱστορίαν ὁ Θουκυδίδης λέγει καὶ Πλούταρχος ἐν τῷ περὶ φυγῆς κεφ. ιδ'· «Θουκυδίδης Ἀθηναῖος συνέγραψε τὸν πόλεμον τῶν Πελοποννησίων καὶ Ἀθηναίων ἐν Θράκῃ περὶ τὴν Σκαπτὴν ὄλην. καὶ Κικέρων ἐν τῷ de oratore II, 13: hos libros tum scripsisse dicitur (Thucydides), quum a republica remotus atque in exsilium pulsus esset.

πολέμου. κατά τὴν τρίτην δὲ πάλιν γνώμην συνέγραψεν ὁ Θουκυδίδης μέρος μὲν τοῦ ἔργου κατὰ τὸν χρόνον τὸν μετὰ τὸ πρῶτον δεκαετοῦς πολέμου καὶ τοῦ δεκελεικοῦ καλουμένου· τὸ δὲ λοιπὸν μεγαλήτερον μέρος αὐτοῦ μετὰ τὸ τέλος ὄλου τοῦ πολέμου.

Ἡ πρώτη γνώμη, ἣτις παρὰ τοῖς παλαιοῖς φαίνεται ὅτι ἦτον ἡ ἐπικρατεστέρα (23), ὑποστηρίζεται πως καὶ ἐκ τῶν ῥημάτων αὐτοῦ τοῦ συγγραφέως, λέγοντος ὅτι ἤρξατο τῆς συγγραφῆς εὐθὺς ἀρχομένου τοῦ πολέμου (A α). ἀλλὰ πρῶτον μὲν δικαίως προβάλλεται ἡ ἐξῆς ἐρώτησις· ἂν τὸ ἔργον μετὰ τοῦ πολέμου ἐφάπαξ συναπετελεῖτο, πῶς ἠδύνατο νὰ διακοπῇ ἔπειτα ἐν μέσῳ τοῦ κά' ἔτους αὐτοῦ, ἀφοῦ βέβαιον ἵνε ὅτι ὁ συγγραφεὺς ἐπέζησε τὸ τέλος τοῦ πολέμου; ἔπειτα ὑπάρχουσι πολλὰ χωρία τὰ ὁποῖα δὲν ἠδύνατο νὰ γραφῶσιν ἐνῶν τὰ πράγματα συνέβαιναν οὕτως ἐν μὲν τῷ πρώτῳ βι-

(23) Μαρκελλῖνος § 17· «ἀφ' οὗ μὲν γὰρ ὁ πόλεμος ἤρξατο ἐσημειοῦτο τὰ λεγόμενα ἅπαντα καὶ πραττόμενα, οὐ μὴν κάλλους ἐφρόντισε τὴν ἀρχὴν, ἀλλ' ἦ τοῦ μόνον σῶσαι τῆ σημειώσει τὰ πράγματα· ὕστερον δὲ μετὰ τὴν ἐξορίαν ἐν Σκαπτῇ ὕλη τῆς Θράκης χωρὶφ διαιτώμενος συνέταξε μετὰ κάλλους ἃ ἐξ ἀρχῆς μόνον ἐσημειοῦτο διὰ τὴν μνήμην». κατὰ Διονύσιον τὸν Ἀλικαρνασσεά (ὡς Κρύγερος λέγει σελ. 70) συνέγραψε τὰ πράγματα εὐθὺς καὶ ἀδιακόπως τὰ ἐξειργάζετο· τοῦτ' αὐτὸ δὲ παραινεῖ καὶ Λουκιανὸς ἐν τῷ πῶς δεῖ ἱστορίαν συγγράφειν § 48· «ἐπειδὴν ἀθροίσῃ ἅπαντα ἢ τὰ πλεῖστα, πρῶτα μὲν ὑπόμνημά τι συνυφαινέτω αὐτῶν καὶ σῶμα ποιεῖτω ἀκαλλές ἔτι καὶ ἀδιάρθρωτον· εἶτα ἐπιβίῃ τὴν τάξιν, ἐπαγέτω τὸ κάλλος καὶ χρωρνύτω τῇ λέξει καὶ σχηματίζετω καὶ ῥυθμιζέτω». Σημειωτέον δὲ ὅτι ὁ Λουκιανὸς γράφων τὸ σύγγραμμα τοῦτο ὑπόδειγμα εἶχεν αὐτὸν τὸν Θουκυδίδην.

βλίω θλον τὸ προσίμιον· ἐν δὲ τῷ δευτέρῳ ταῦτα κεφ.
 α, ἡ, 1. νδ', 3. νζ', 2. ξέ, 5—13. ρ, 2. ἐν δὲ τῷ Γ'. τὰ
 ἐξῆς. κεφ. κς', 3. πς', 2. πζ', 2. ἐν δὲ τῷ Δ' τάδε. κεφ.
 μή, 5. πά, 2. ρή, 4 καὶ ἐν τῷ Ε' τὸ κς' κεφάλαιον. ἔνε λοι-
 πὸν ὅπως ἀπίθανον εἶναι τὰ χωρία ταῦτα παρενεβλή-
 θησαν ὑστερώτερα· τέλος δ' ἡ τοιαύτη γνώμη καθ' ἣν
 ἡ συγγραφή παρηκολούθει εὐθύς τὰ πράγματα δὲν θὰ
 ἐσυμβιβάζετο μὲ τὴν ὅπως τεχνικὴν καὶ ἐνόητα ἔχου-
 σαν μορφήν τοῦ ἔργου, ἥτις οὐδὲ τὴν ἐπιπόλαιον προσ-
 οχὴν δύναται νὰ διαφύγη.

Ἡ δευτέρα θεωρία ἐν τοῖς νεωτέροις χρόνοις εὔρε-
 πλείστους ὀπαδοὺς, μάλιστα μετὰ τὰς ὀξύνους ἐρεῦνας
 τοῦ Κρυγέρου. κατὰ ταύτην ὁ Θουκυδίδης ἠσχολεῖτο
 ἐνῶς ὁ πόλεμος ἐγένετο μόνον μὲ τὴν ζήτησιν τῶν πραγ-
 μάτων, μὲ τὴν διάκρισιν τοῦ ὀλικοῦ καὶ μὲ τὴν ἐκ τοῦ
 προχείρου κατὰτάξιν· τὴν δὲ κυρίως συγγραφὴν ἐπεχεί-
 ρησε μετὰ τὸν πόλεμον μόνον. διὰ τὴν ἔκθεσιν δὲ τῶν
 ὑπαρχόντων ὀκτὼ βιβλίων παραδέχονται ἔπειτα χρό-
 νον ἐνὸς περιῶπου ἔτους (ὁ Πόππος ὁμοῦς ἐν προλεγ. σελ.
 8· καὶ ἐν παραρτήμ. σελ. 5, ἐτῶν τινῶν). ἡ θεωρία εἴτε
 γνώμη αὕτη συμβιβάζεται μὲν μετὰ τινος δυσκολίας
 πρὸς πάντα τὰ χωρία, ὅμως ἀφίνει καὶ σπουδαίας ἀπο-
 ρίας ἀλότους. ταύτας κατέδειξεν ἀκριβῶς, ἔκρινεν ἐπι-
 μελῶς καὶ διὰ νέας ὑποθέσεως ἔλυσεν εὐφυῶς ὁ Οὐλλ-

ριχος (24). τὸ δὲ κεφάλαιον τῆς ὑποθέσεως αὐτοῦ ἔχει ὡς ἑξῆς.

ἐπειδὴ πρῶτος ὁ Θουκυδίδης ἐθεώρησεν ὅλον τὸν εἰκοσιεπταετῆ πόλεμον ὡς ἓνα συνεχῆ πόλεμον καὶ πρῶτος τὸν ἀνέφερε καὶ ἐπενόησε τρόπον τινα, ὡς αὐτὸς ῥητικῶς δικαιολογεῖ τοῦτο ἐν Ε', κέ, καὶ κς'. ἐπειδὴ μᾶλλον ἐν ἔθει ἦν νὰ διακρίνηται ὁ πρῶτος δεκαετής πόλεμος (μέχρι 421), ἢ μεταξὺ δεκαετῆς παραχώδης (ὑποπτος) ἀνακωχῆ (μέχρι 413) καὶ ὁ δεύτερος ἐννεαετής εἴτε δεκελεικὸς καλούμενος πόλεμος· ἐπειδὴ δὲ καὶ αὐτὸς ὁ Θουκυδίδης τὸν μέχρι τοῦ 421 πόλεμον πολλάκις πρῶτον πόλεμον καλεῖ δὲν ἠδύνατό τις νὰ περιμένη παρὰ τοῦ τότε ἀναγνώστου, ὥστε τὰς λέξεις τοῦδε τοῦ πολέμου (Α', γ', 3· ιη', 1· Β', μ', 1) καὶ πρὶν εἶτι γέννη ἢ ἑρμηνεῖα αὐτῶν ἐν τῷ Ε' βιβλίῳ νὰ τὰς ἐννοήσῃ περὶ τοῦ ὅλου πολέμου (25). ἐὰν οὖν δὲν θέλῃ τις νὰ θεωρήσῃ τὰ χωρία ταῦτα ὡς κηλίδας τῆς συγγραφῆς πρέπει νὰ ζητήσῃ ἄλλην λύσιν.

ἀπαντῶνται γοῦν ἐν τῷ Β', Γ' καὶ ἐν τῷ πρώτῳ ἡμίσει τοῦ τετάρτου βιβλίου πολλὰ χωρία (ὁηλ. τὰ ἐν τῇ προηγουμένη σελίδι σημειωθέντα), τὰ ὅποια μόνον εἰς τὸν πρῶτον πόλεμον ἀρμόζουσιν, οὐχὶ δὲ καὶ εἰς ὅλον· ἐνῶ ἐν τῷ δευτέρῳ μέρει τοῦ τετάρτου βιβλίου δύο χω-

---

(24) Ullrich, Beitrage zur Erklaerung des Thucydides 1846.

(25) ἐμπορεῖ νομίζω· διότι ὁ Θουκυδίδης δὲν ἐξέδωκε τὴν ἱστορίαν του εἰς μέρη, ἀλλ' ἔμελλε νὰ τὴν ἐκδώσῃ ὡς ἓν ὅλον ἔργον μετὰ τὴν τελείαν αὐτοῦ ἐπεξεργασίαν καὶ μετὰ τὸ τέλος τοῦ τοῖς πᾶσι γνωστοῦ πολέμου.

ρία (κεφ. πά, 2, ρή, 4) προϋποθέτουν ἤδη τὴν γνώσιν
 ὄλου τοῦ πολέμου. καὶ τέλος πάντων ἢ ὑπαρξίς δύο προ-
 ομιῶν (Α', α καὶ κ' — κγ' παράβαλλε Ε', κέ, κς'), καὶ ἡ δι-
 πλῆ ἔκθεσις τῶν περὶ τοὺς Πεισιπρατίδας (Α', κ' καὶ ΣΤ,
 νγ' — νθ') ἀποδεικνύουσιν ἐναργῶς διάφορον χρόνον συν-
 τάξεως τοῦ πρώτου ἡμίσεος τοῦ ἔργου καὶ τοῦ δευτέρου.

πρέπει λοιπὸν νὰ δεχθῶμεν κατὰ τὸν Οὐλλριχον — καὶ
 αὕτη ἐστὶν ἡ τρίτη τῶν ἀνωτέρω σημειωθεισῶν γνωμῶν
 — ὅτι ὁ Θουκυδίδης ἐπεχείρησε τὴν ἀπεξεργασίαν τῆς
 ἀπ' ἀρχῆς τοῦ πολέμου συναθροισθείσης ὕλης, ἀφοῦ ἐ-
 τελείωσεν ὁ πρῶτος πόλεμος, δηλαδὴ εὐθὺς μετὰ τὸ
 ἔτος 422· ὅτι τὰ πρῶτα τρία βιβλία καὶ τὸ πρῶτον ἡμισυ
 τοῦ τετάρτου εἶχε τελειωμένα ὁ Θουκυδίδης ὅτε ἤρξατο ὁ
 δεῦτερος πόλεμος· τότε ὅμως διέκοψε τὴν ἐξακολούθησιν
 καὶ ἐπανέλαθεν αὐτὴν πάλιν ὅτε τὰ πράγματα ἔφθασαν
 εἰς πέρασ, δηλαδὴ μετὰ τὸ τέλος τοῦ ὄλου πολέμου.

οὕτω λοιπὸν εἰς τὰ πρῶτα τρία ἡμισυ βιβλία πολλὰ
 χωρία, τὰ ὁποῖα κατὰ τὴν συνήθη ἐκδοχὴν ἐπὶ παντὸς τοῦ
 πολέμου ἐνοοῦντο, πρέπει νὰ νοηθῶσιν ἐπὶ τοῦ πρώτου
 μόνου. εὐρίσκονται ὅμως δύο χωρία ἐν τῷ Β' βιβλίῳ τὰ
 ὁποῖα δὲν ἴνε δυνατόν νὰ ἐγράφησαν πρὸ τοῦ τέλους ὄλου
 τοῦ πολέμου· ἴτοι Β', ξέ, 5—13 καὶ ρ', 1, 2. ταῦτα λοι-
 πὸν πρέπει νὰ θεωρηθῶσιν ὡς ὑπὸ τοῦ Θουκυδίδου ὕστε-
 ρώτερα παρεμβληθέντα, ὑπόθεσις, τὴν ὁποίαν ἔτι καὶ
 τοῦτο βεβαιώνει, ὅτι ἀμφότερα τὰ χωρία ταῦτα δύνανται
 εὐκόλως νὰ ἀφαιρεθῶσι χωρὶς νὰ βλαφθῇ ἡ λοιπὴ συ-
 νέχεια.

κατὰ ταύτην τὴν ὑπόθεσιν περὶ τῆς συντάξεως τοῦ συγ-
 γράμματος, ἣν ὁ Βοέμης παραδέχεται ὡς ὀρθότεραν κα-

θόλου, ἔγραψεν ὁ Θουκυδίδης κατὰ τὰ ὀκτώ ἔτη τῆς ἀνακωχῆς σχεδὸν τρία ἡμισυ βιβλία ἐντελῶς. κατὰ δὲ τοῦτο τὸ μέτρον τοῦ χρόνου τῆς συγγραφῆς—καὶ βεβαίως πιθανωτέρα φαίνεται ἡ μεγάλη βραδύτης εἰς ἀποτέλεισιν τοῦ ἔργου ἢ ἡ ἕκτακτος σπουδὴ—πρέπει καὶ διὰ τὰ ἐπίλοιπα βιβλία, τὰ γραφέντα μετὰ τὴν τελευταίην τοῦ πολέμου, νὰ δεχθῶμεν καιρὸν 6—8 ἐτῶν, ὥστε ὁ θάνατος τοῦ συγγραφέως νὰ συμπέσῃ εἰς τὸ 396 ἔτος. μέλοντες δ' ἤδη νὰ ἐξετάσωμεν τὴν συγγραφικὴν ἀξίαν καὶ τὸν χαρακτῆρα τοῦ Θουκυδίδου, ἃς θεωρήσωμεν τὸ ἔργον αὐτοῦ πρῶτον μὲν ὡς πρὸς τὸ περιεχόμενον, ἔπειτα δὲ ὡς πρὸς τὴν μορφήν αὐτοῦ.

§ 8 ἀξία τῆς συγγραφῆς Θουκυδίδου
καὶ χαρακτήρ αὐτοῦ.

ὁ Θουκυδίδης διακρίνεται ἐκ τῶν προγενεστέρων αὐτοῦ κατὰ τοῦτο μάλιστα, ὅτι ἔλαβεν ὑπόθεσιν ἀκριβῶς ὠρισμένην ἐκ τῆς συγχρόνου ἱστορίας καὶ ἐξ ἀρχῆς προεἶδεν (Α' ἀ, κ') ὅτι ὁ πόλεμος ἔμελλε νὰ γένη ἀξιολογώτατος καὶ μείζων τῶν προγεγενημένων ἑλληνικῶν πολέμων (26). ἡ τοιαύτη ὑπόθεσις τῆς ἱστορίας του, μὴ κειμένη μακρὰν ἐν χρόνοις προγενεστέροις, ὥστε νὰ ἐπιδέχεται ποιητικὸν καλλωπισμὸν, ἀλλ' ἐκ τῆς συγχρόνου ἀληθείας ληφθεῖσα, ὅτε τὰ πολιτικὰ συμφέροντα ὑ-

(26) Διονύσιος δ' Ἀλικαρνασσεὺς ἐν τῇ πρὸς Πομπήϊον ἐπιστολῇ Α' § 3 σελ. 34 τ. τοῦ VI τόμου τῆς ἐκδ. Τάουχνιτς διαβάλλει τὸν Θουκυδίδην διὰ τὴν ἐκλογὴν τῆς ὑποθέσεως τῆς ἱστορίας του, οὐ καλῶς ποιῶν.

περισταθμίζοντο και τὰ ἄγρια πάθη κατεξουσίαζον τὸν βίον, δὲν ἦτο κατάλληλος νὰ προσελκύσῃ πλῆθος, τέρψιν θηρεῦον και θαύματα και τερατολογίας ἐπιθυμοῦν, ὡς ἦν συνειθισμένον ὑπὸ τῶν λογογράφων, ἐν μέρει δὲ και ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου. ἀλλ' οὐδὲ ὁ τρόπος τῆς συνθέσεως τοῦ Θουκυδίδου ἀπέβλεπε πρὸς τοιοῦτον τέλος· ἐγνώριζε και αὐτὸς ὅτι τὸ μὴ μυθῶδες τοῦ ἔργου του θὰ καταστήσῃ αὐτὸ ἀτερπέστερον εἰς ἀκρόασιν, και τὸ προώρισε δι' ἐκλεκτοὺς ἀναγνώστας κριτικῶς και φιλοσοφικῶς ἐξετάζοντας τὴν ἱστορίαν. δὲν συνετάχθη τὸ ἔργον ὡς προσωρινὸν διαγώνισμα, ἀλλ' ὡς κτῆμα αἰώνιον (Α', κθ', 4). (27).

(27) τοῦτ' αὐτὸ παραινῆ και ὁ Λακιανὸς τῇ ἱστορογράφῳ ἐν τῇ πῶς δεῖ ἱστορίαν συγγράφειν § 61 ἐπ., λέγων «μὴ πρὸς τὸ παρὸν μόνον ὀρῶν γράφει ὡς οἱ νῦν ἐπαινέζωνται σε και τιμῆσωσιν, ἀλλὰ τοῦ σύμπαντος αἰῶνος ἐστοχασμένος πρὸς τοὺς ἔπειτα μᾶλλον σύγγραφε και παρ' ἐκείνων ἀπῆτει τὸν μισθὸν τῆς γραφῆς, ὡς λέγεται και περὶ σοῦ, ἐκεῖνος μὲν τοι ἐλεύθερος ἀνὴρ ἦν και παρρησίας μεστὸς, οὐδὲν οὐδὲ κολακευτικόν, οὐδὲ δουλοπρεπές, ἀλλ' ἀλήθεια ἐπὶ πᾶσι κτλ.» φέρει δὲ και καλὸν εἰς μίμησιν παράδειγμα τὸν Κνίδιον ἀρχιτέκτονα τοῦ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἐπὶ τῇ Φάρῳ περιφύμου φάρου, ὃς «οἰκοδομήσας τὸ ἔργον ἔνδοθεν μὲν κατὰ τῶν λίθων τὸ αὐτοῦ ὄνομα ἐπέγραψεν, ἐπιχρίσας δὲ τιτάνῳ και ἐπιχαλύψας ἐπέγραψε τοῦνομα τοῦ τότε βασιλευδοντος, εἰδὼς, ὅπερ και ἐγένετο, πάνυ ὀλίγου χρόνου συνεχποσοῦμενα μὲν τῷ χρίσματι τὰ γράμματα, ἐκφανησόμενον δὲ,

ΣΩΣΤΡΑΤΟΣ ΔΕΞΙΦΑΝΟΥΣ ΚΝΙΔΙΟΣ ΘΕΟΙΣ

ΣΩΤΗΡΣΙΝ ΥΠΕΡ ΤΩΝ ΠΛΩΙΖΟΜΕΝΩΝ.»

ὄθεν πᾶν ὃ τι δὲν ἀνῆκεν ἀναγκαίως εἰς τὴν ὑπόθεσίν του, εἰς τὴν ἱστορίαν δηλονότι τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου καὶ τῶν πολιτικῶν φατριασμῶν, ἀπεκλείσθη· οὐδαμοῦ τῆς βίβλου ὑπάρχεισι γεωγραφικαὶ περιγραφαί, οὐδὲ διασαφήσεις ἢ καὶ ἐπαινίξεις περὶ φιλολογίας, τέχνης, βίου τῶν λαῶν κ.τ.λ. (28). ὁ Θουκυδίδης γνωρίζει καλῶς τὸ πρῶτιστον καθήκον τοῦ ἱστορικοῦ, πανταχοῦ νὰ ἐξερευνᾷ τὰ πράγματα καὶ νὰ πορίζηται καθαρὰν τὴν ἀληθειαν (Α', κ', 7^ς 2). ἵνα δὲ ἐκπληρώσῃ τὸ καθήκον τῆτο δὲν ἐφείσθη πόνων (Α', κβ').

οὕτω δὲ κατώρθωσε νὰ παράσῃ ἡμῖν πληρεστάτην καὶ καθαρωτάτην εἰκόνα τῶν πραγμάτων, τὰ ὅποια περιγράφει καὶ τῷ ὄντι δυνάμεθα νὰ ἐρωτήσωμεν μετὰ τοῦ Μυλλέρου (29) ἂν ὑπάρχῃ περίοδος τις τῆς ἱστορίας τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, ἣτις τόσον σαφῶς κεῖται πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν ἡμῶν, ὡς ἡ ἱστορία τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου μέχρι τοῦ εἰκοστοῦ πρώτου ἔτους, ἦν ὁ Θουκυδίδης συνέγραψε· τόσον μεγάλη ἐστὶν ἡ πιστότης αὐτοῦ καὶ ἀληθοσύνη.

ὁ Θουκυδίδης θεωρεῖ τὴν ἱστορίαν ὡς κατ' ἀνάγκην τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων προκύπτουσαν, χωρὶς νὰ ἐπενεργῶσι θαυμασιῶς ἀνώτεροι δυνάμεις, ὡς ἀποτελεσμα ἀνθρωπίνων ἀρετῶν καὶ κακιῶν, καίπερ πολλαχῶς ἐξηρηθμένον, καὶ δεικνύει ἡμῖν τὴν γένεσιν τῶν πραγμάτων ὡς καὶ τὰ ἀποτελέσματα αὐτῶν. ἵνε δὲ οὗ

(28) Ὁ Λουκιανὸς προβάλλει καὶ κατὰ τοῦτο παράδειγμα τῷ ἱστοριογράφῳ τὸν Θουκυδίδην (ἐν τ. μν. τ. § 57), ὡς μὴ ἐνδιαιτρίβοντα εἰς τὰ πάρεργα.

(29) Geschichte d. griech. Litt. p. 352.

μόνον ψυχολογικός και πραγματικός, αλλά και κριτικός και πολιτικός ιστοριογράφος. πᾶσαι δὲ αὗται αἱ ιδιότητες ἦσαν τότε νέα πράγματα, τὰ ὁποῖα ὁ Θουκυδίδης ἀνεκάλυψε τρόπον τινὰ και ὥρισεν εἰς αἰῶνα τὸν ἅπαντα ὡς ἀθίκτους ἀρχὰς τῆς γνησίας ιστορικῆς ἐπιστήμης (30).

Ἡ τοιαύτη πρόοδος δὲν ἦτο βέβαια δυνατὸν νὰ γένη πρὶν οἱ Ἀττικοὶ φθάσωσι τὸ ἄκρον τῆς λογικῆς ἀναπτύξεως· δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ τὴν φαντασθῆ τις πρὶν προηγηθῆ ἡ πολιτικὴ ἀνάπτυξις και ὀξυνθῆ τὸ πολιτικὸν βλέμμα, τοῦ ὁποῖου ὅλως σχεδὸν ἕστεροῦντο οἱ λογογράφοι και παρ' αὐτῶ τῷ Ἡροδότῳ λίαν ἀδύνατον φαίνεται (31)· δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ τὴν φαντασθῆ τις πρὶν ἀναπτυχθῆ ἡ αἴσθησις τοῦ καλοῦ και μῆ, και ἡ συνήθεια εἰς τὸ φιλοσοφικῶς σκέπτεσθαι, δι' ὧν οἱ μεγάλοι ποιηταὶ και φιλόσοφοι τῶν χρόνων ἐκείνων θαυμασιῶς συνέτελεσαν εἰς τὴν πνευματικὴν ἀνάπτυξιν τῶν Ἀθηναίων.

ἀλλ' ὅσον φανερά και ἄν φαίνωνται αἱ περιστάσεις τῆς ἐποχῆς ὡς αἷτια νέας μορφώσεως τῆς ιστοριογραφίας, οὐχ ἦττον ὁμοῦς πᾶς τις χαίρων παρέχει τὸν ἔπαινον τῆς

(30) και οἱ παλαιοὶ ἐθεώρουν τὸν Θουκυδίδην ὡς ἀπάντων κράτιστον τῶν ιστορογράφων, ὡς κανὸνα τῆς ιστορικῆς πραγματείας και τῆς περὶ τοὺς πολιτικοὺς λόγους δεινότητος ὄρον. τοῦτον δὲ τὸν ἔπαινον ἀπέδιδον αὐτῷ και οἱ ἐπιφανέστατοι τῶν φιλοσόφων και ῥητόρων· Διον. Ἀλικαρν. ἐν τῷ περὶ τοῦ Θουκυδ. χαρακτ. κτλ. §. 2. οὐδαμοῦ δὲ τῆς βίβλου ἀναφέρει ὁ Θουκυδίδης ῥητῶς τὰς ἀρχὰς καθ' ἃς ἔγραψε τὴν ἱστορίαν του, πανταχοῦ ὁμοῦς ἐμποιοῦνται τῷ ἀγαγινώσκοντι τὴν βίβλον αὐτόματοι.

(31) ὁ Ἡρόδοτος ἔγραψε κατὰ τὴν διανοητικὴν κατάστασιν τῆς ἐποχῆς του, ὁ δὲ Θουκυδίδης πάλιν κατὰ τὴν τῶν συγχρόνων τοῦ·

ικανότητος τῷ ἀνδρὶ, ὅστις ἔφερεν εἰς φῶς τὴν νέαν ταύτην ἀνάπλασιν, ὅστις ἐγνώρισεν νὰ ἀποδρέψῃ τὸν ὄριμον καρπὸν ἀπὸ τοῦ δένδρου (32). καὶ εἶχε δίκαιον ὁ Ἐγγελος νὰ εἴπῃ ἄνευ ὑπερβολῆς περὶ τῆς συγγραφῆς τοῦ Θουκυδίδου, ὅτι ἔνε τὸ μόνον (τὸ ἀπόλυτον) κέρδος, τὸ εἰς τοιοῦτον ἢ ἀνθρωπότης ἀπῆλαυσεν ἐκ τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου.

πολιτικῶς δὲ ἐξεταζόμενος ὁ Θουκυδίδης φαίνεται ὡς ἐκ τῆς καταγωγῆς του καὶ τῶν φρονημάτων του ἀριστοκρατικός, ὅμως οὐχὶ ὁποῖος ἦν ὁ Κίμων ἢ ὁ Θουκυδίδης ὁ υἱὸς τῆ Μελησίῃ, οἱ ἀνταγωνισαὶ τῆ Περικλέους καὶ φίλοι τῶν Λακεδαιμονίων· τούναντιον ἐθεώρει τὰς Ἀθήνας ὑπὸ τὴν κυβέρνησιν τοῦ Περικλέους ὡς τὸ ἅγιον καὶ ἰδανικὸν τῆς ἑλληνικῆς ἀναπτύξεως, καθὼς μάλιστα οἱ λόγοι τοῦς ὁποῖους ὑποβάλλει εἰς τὸ στόμα τοῦ Περικλέους (Α', ρμ' — ρμδ'. Β', λέ — μς'. ξ' — ξδ'), καὶ ἡ ὠραία ὑπ' αὐτῆ ἐκτίμησις τοῦ ἀνδρός (Β', ξέ) ἀναμφιβόλως ἀποδεικνύουσιν, ἀλλ' ἀριστοκρατικός ἦν ὁ Θουκυδίδης ὡς πρὸς τοῦς μετὰ τὸν Περικλῆ διαχειρισθέντας τὰ πολιτικά, εἰς ὧν

(32) Βοέμης, ἐξ ἧ ἑλευθέρας ἐλήφθη τὸ κείμενον τῆς παρήσης εἰσαγωγῆς, ὑποσημειώνει ἐνταῦθα ὅτι πολλαχοῦ ἐν τῇ ἐκδόσει του ῥητῶς ἢ καὶ σιωπηλῶς ἀντιπαρέβαλε τὸν Θουκυδίδην πρὸς τοῦς λογογράφους καὶ πρὸς τὸν Ἡρόδοτον. καὶ ὅτι μὲν ἐγνώρισεν ἐκείνους ὁ Θουκυδίδης φανερὸν ἐκ τῶν χωρίων Α, κά, 1. κβ', 4. γγ', 2. ἂν ὅμως καὶ τοῦ Ἡροδότου ἡ ἱστορία ἦτον ἤδη δημοσιευμένη, ἢ καὶ ἐκδεδομένη οὐσαν ἂν ὁ Θουκυδίδης τὴν ἐγνώριζεν ἢ ὅχι, ὅτε ἔγραψεν, ἵνα πρόβλημα ἄλυτον εἰσέτι, καίτοι πολλοὶ ἠσχολήθησαν εἰς αὐτό. ἄλλως ὅμως δὲν ἔχει καὶ μεγάλην ἀξίαν εἰς τὴν περὶ Θουκυδίδου κρίσιν.

τὴν δημαγωγικὴν ἐνέργειαν ἔβλεπε τὴν ἀναποφεύκτως ἐπερχομένην καταστροφὴν τῶν Ἀθηῶν (B', ξέ. 10—13. πρὸλ. Γ', λς', 6. Δ', κή. 5. Ε', ζ. Η', γ', 3). καὶ ὅμως εἰς τὴν καταστροφὴν τῆς ὀχλοκρατίας διὰ τῶν τετρακοσίων δὲν ἀνορᾶ σωτηρίαν διὰ τὰς Ἀθήνας, οὐδὲ καλλύνει τὰς βιαιοπραγίας τῶν ὀλιγαρχικῶν ταύτων παντάπασιν (H', ξγ'—75.). ἀλλὰ χαίρει βέβαια εἰς τὸ μετὰ τὴν καταστροφὴν τῶν τετρακοσίων εἰσαχθὲν πολιτεύμα, διότι παρατηρεῖ ἐν αὐτῷ φρονίμως μεμιγμένην τὴν ἀριστοκρατίαν μετὰ τῆς δημοκρατίας (H', 75', 2).

οὐδαμοῦ δὲ, οὔτε πράξεις ἐκθέτων, οὔτε περὶ προσώπων κρίνων, δεικνύει πολιτικὴν μεροληψίαν, καὶ ἀπὸ ἀντιθέτων ἀρχῶν τὰς ἀποπλανήσεις τῆς δημοκρατίας κατακρίνων, οὐχ ἥττον ἀναγνωρίζει ἀμερολήπτως τί δύνатаι αὕτη νὰ κατορθώσῃ ἐν πολιτικῷ βίῳ, ἀκμαίως ἔχοντι δυνάμεις καὶ πολυμερῶς ἀναπτυσσομένῳ. γνωρίζει καὶ ἐκτιμᾷ προσηκόντως τὴν σκληρότητα τῆς ἡγεμονίας τῶν Ἀθηναίων κατὰ τῶν συμμάχων· ἀλλ' ὅμως προβλέπει ὅτι οἱ Σπαρτιᾶται θὰ γένωσιν ἔτι χειρότεροι ἡγεμόνες καὶ ὅτι ἡ πομπώδης αὐτῶν προκήρυξις, ὅτι ἐλευθεροῦσι τὴν Ἑλλάδα, ἔνε λέξις κενή.

οὕτω πανταχοῦ παρὰ τῷ Θουκυδίδῃ εὐρίσκομεν ἀδιάσειστον ἔρωτα πρὸς τὴν ἀλήθειαν, ἡσυχίαν καὶ ἀμεροληψίαν ἐν τῇ κρίσει αὐτοῦ (33). καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν καὶ νεολογικῶς θεωρεῖ πάντα ἐκ τοῦ ἀντικειμένου (34). οὐ-

(33) τοῦτο καταφαίνεται καὶ εἰς τὸν χαρακτηρισμὸν τῶν ἀντιπολεμούντων Ἀθηναίων καὶ Πελοποννησίων, γενόμενον μὲ μεγίστην ἀπάθειαν καὶ εἰλικρίνειαν.

(34) τὰς φερομένας παραδόσεις ὁ Θουκυδίδης οὔτε τὰς πα-

τος δὲ ὁ χαρακτήρ φαίνεται μάλιστα καὶ ἐν τούτῳ, ὅτι ἐνφ' ἑωυτὸν τρέφει τὸ αἰσθημα ὑπὲρ τῆς δόξης τῆς πατρίδος του, καὶ πάλιν τὴν θλίψιν ἕνεκα τῆς ἐπικειμένης αὐτῇ καταστροφῆς, ὅμως οὔτε τὴν θερμότητα τῆς συμπαθείας, οὔτε τὴν πικρίαν τῆς λύπης του πολὺ φανερόνει, καὶ ὅπου ἔχει νὰ περιγράψῃ μέγα δυστύχημα, οἷον τὴν μεγάλην καταστροφὴν τῆς εἰς Σικελίαν ἐκστρατείας ἐν τῷ ἐβδόμῳ βιβλίῳ, προκρίνει νὰ ζωγραφίσῃ μᾶλλον τὰ αἰσθήματα τῶν μετασχόντων αὐτῆς ἢ νὰ ἐκφράσῃ τὰ ἴδια ἑαυτοῦ.

§ 9 *θρησκεία τοῦ Θουκυδίδου.*

περὶ τῶν θρησκευτικῶν πεποιθήσεων τοῦ Θουκυδίδου ὡς πρὸς τὴν πίστιν τοῦ ἔθνους του δὲν ὑπάρχουσιν ἐν τῇ συγγραφῇ φανεραὶ ἐκδηλώσεις· ὅμως οὐκ ὀλίγα χωρία (B', ιζ' 2. νδ', 2-3. E', κς', 3, 4. ΣΓ'. 6, 1 καὶ ἄλλα) καταδεικνύουσιν ὅτι δὲν εἶχε τὴν ἀπλοϊκὴν πίστιν προτέρων χρόνων εἰς μαντεία, οὐδὲ ἀπέδιδε προμηνητικὴν δύναμιν εἰς ἔκτακτα φυσικὰ φαινόμενα, οἷα σεισμοὶ καὶ ἐκλείψεις ἡλίου καὶ σελήνης (35). ἀλλὰ βεβαίως δὲν συναρπασσεύει, οὔτε τὰς καταφρονεῖ ἀλλὰ σοφῶς τὰς μεταχειρίζεται πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς συγγραφῆς, ἀντὶ νὰ ἀντικαταστήσῃ αὐτὰς μὲ γεννήματα τῆς φαντασίας του, τὰ ὅποια ὀλίγοι ἴσως ἤθελαν ἀποδεχθῆ, ὡς μὴ ἔχοντα μηδὲ ἱστορικὴν βᾶσιν διὸ ἄλλοῦ μὲν ἐξάγει τὸ συμφέρον τῇ συγγραφῇ ἐκ τῶν παραδόσεων, ἄλλοῦ δὲ πάλιν μεταχειρίζεται αὐτὰς ὡς φέρονται πρὸς π. χ. τὰ ἐν τῇ πρώτῃ βίβλῳ περὶ τῶν Τρωϊκῶν λεγόμενα, ἃ τροποποιεῖ κατὰ τὸ δοκοῦν, ἐν φ' πάλιν παραδέχεται κατωτέρω ὅτι οἱ Φαίακες κατόκησαν πάλαι τὴν Κέρκυραν.

(35) ὅμως πρὸς καὶ A'. κγ', 2-4. « τὰ τε πρότερον ἀ-

εμπερίζετο καὶ τὸν ἀθεισμόν τῶν σοφιστῶν, διότι εὐσέβεια καὶ ἠθικὴ, θεῖος νόμος καὶ ἀνθρώπινον δίκαιον (ἱερὰ καὶ θεία) εἰσι παρὰ τῷ Θεουκιδίδῃ ἰδέαι ἀχώριστοι (Β', νβ', ἐπ. Γ', πβ', 6 ἐπ.), ἡ δὲ ἐπιτορκία τεκμήριον μεγάλης διαφθορᾶς. καὶ τοι δὲ, ὡς ἐπάνω εἶπομεν, ὁ Θεουκιδίδης ζητεῖ νὰ ἐρμηνεύσῃ τὰ συμβαίνοντα πράγματα ἕξ ἀνθρωπίνων μόνον αἰτίων, ὅμως ἀναγκάζεται πολλάκις νὰ καταφύγῃ καὶ εἰς τὴν ἀνάγκην καὶ τύχην. ἀλλὰ τοῦτο τί ἄλλο δηλοῖ ἢ τὸ παραδέχεσθαι τὴν θεῖαν πρόνοιαν (Β', ξδ', 2) ὡς τελικὸν αἶτιον τῶν συμβαινόντων πραγμάτων; οὕτω πνεῦμα ἠθικῆς γνησίας καὶ αἰσθημα βαθείας θρησκευτικῆς σεμνότητος ἐπιχέεται εἰς ὅλον τὸ σύγγραμμα.

λείπεται εἰπεῖν περὶ τῆς μορφῆς τοῦ συγγράμματος τοῦ Θεουκιδίδου· καὶ πρῶτον μὲν περὶ τῆς τάξεως καὶ διαιρέσεως τῆς ὕλης, ἔνθα ἀνήκουσι καὶ τὰ ἐπεισόδια καὶ αἱ δημηγορίαι, ἔπειτα δὲ περὶ τοῦ λεκτικοῦ.

§ 10 οἰκονομία τῆς συγγραφῆς.

ὁ Θεουκιδίδης πρὸ τοῦ κυρίου ἔργου του, τῆς ἱστορίας δηλαδὴ τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου, προτάσσει προοίμιον μὲν εἰς στενοτέραν σημασίαν καὶ εἰσαγωγὴν εἰς

κοῆ μὲν λεγόμενα, ἔργῳ δὲ σπανιώτερον βεβαιούμενα οὐκ ἅπιστα κατέστη, σεισμῶν τε πέρι, οἱ ἐπὶ πλείστον ἅμα μέρος γῆς καὶ ἰσχυρότατοι οἱ αὐτοὶ ἐπέσχον, ἡλίου τε ἐκλείψεις, αἱ πυκνότεραι παρὰ τὰ ἐκ τοῦ πρὶν χρόνου μνημονεύόμενα ἐνέβησαν, ἀύχμοι τε ἔστι παρ' οἷς μεγάλοι καὶ ἀπ' αὐτῶν καὶ λιμοὶ καὶ ἡ οὐχ ἥμισυ βλάψασα καὶ μέρος τι φθείρασα ἡ λοιμώδης νόσος· ταῦτα γὰρ πάντα μετὰ τοῦδε τοῦ πολέμου ἅμα ἐνεπέθετο».

διεξοδικωτέραν, τὰ ὁποῖα ἀμφοτέρω ἀποτελοῦσι τὸ περιεχόμενον τοῦ πρώτου βιβλίου τῆς συγγραφῆς.

ἡ εἰσαγωγή δὲ αὕτη περιέχει μέρη τρία

α. τὴν παραβολὴν προτέρων γεγονότων τῆς ἑλληνικῆς ἱστορίας, συμπεριλαμβανομένων καὶ τῶν περσικῶν πολέμων, πρὸς τὸν πελοποννησιακὸν πόλεμον, εἰς ἀπόδειξιν ὅτι οὗτος ἐγένετο μείζων καὶ ἀξιολογώτερος ἐκείνων.

β. τὴν ἔκθεσιν τῶν ἀληθῶν αἰτίων τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου, ἐν ἧ, ἵνα παραστήσῃ τὴν αὔξησιν τῆς δυνάμεως τῶν Ἀθηναίων, ἀναγκάζεται νὰ παράσχῃ ἱστορικὴν ἔποψιν τῶν μεταξὺ τοῦ περσικοῦ καὶ τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου συμβάντων.

γ. τὴν διασάφησιν τῶν ἐξωτερικῶν ἀφορμῶν τοῦ μεγάλου τούτου πολέμου, ἐν ἧ περιλαμβάνει τὰς εἰσαγωγικὰς τοῦ πολέμου ἐχθροπραξίας καὶ τὰς διπλωματικὰς διασκέψεις.

ἡ κυρίως δὲ ἱστορικὴ ὄλη τοῦ πολέμου ἄρχεται ἀπὸ τοῦ δευτέρου βιβλίου, καὶ διαιρεῖται συμμετρικῶς κατὰ τὴν ἰδέαν τοῦ Θουκυδίδου εἰς τρία μεγάλα τμήματα.

Α'. εἰς τὸν πρῶτον δεκαετῆ πόλεμον μέχρι τοῦ 421 πρὸ Χριστοῦ.

Β'. εἰς τὸν μεταξὺ ταραχώδη ἀνακωχῆς χρόνον, ἐν ᾧ συμπεριλαμβάνεται καὶ ἡ εἰς Σικελίαν μεγάλη ἐκστρατεία μέχρι τοῦ 413.

Γ'. εἰς τὸν δεκαετικὸν πόλεμον μέχρι τοῦ 404.

εἰς τὰ τμήματα ταῦτα ἀνταποκρίνεται σχεδὸν ἀκριβῶς καὶ ἡ φερομένη διαίρεσις τῆς συγγραφῆς εἰς ὀκτὼ βιβλία, ἧτις ἐγένετο βεβαίως οὐχὶ ὑπὸ τοῦ Θουκυδίδου,

ἀλλὰ πιθανῶς ὑπὸ Ἀλεξανδρινοῦ τινος γραμματικοῦ καὶ τὸ μὲν δεῦτερον τρίτον καὶ τέταρτον βιβλίον (μετὰ τῶν πρώτων εἴκοσι κεφαλαίων τοῦ πέμπτου), συναποτελοῦσι τὸ πρῶτον τμήμα· τὸ δὲ πέμπτον, ἔκτον καὶ ἔβδομον βιβλίον, τὸ δεῦτερον· τὸ δ' ὄγδοον τὸ ὑπὸ τοῦ Θεουκυδίδου συντελεσθὲν μέρος τοῦ τρίτου τμήματος, τὸ δ-ποῖον ἀρμοδίως ἴσως ἤθελεν ἐπεκταθῆ εἰς δύο ἔτι βιβλία μέχρι τοῦ τέλους (36).

(36) ὁ μὲν Βοέμης σημειώνει ἐνταῦθα ὅτι ὁ Οὐλλρίχος, Beilr. zur E. d. Th. σελ. 139, νομίζει ὅτι τὰ ἐξ τελευταῖα ἔτη τοῦ πολέμου ἤθελον δῆπου πληρώσει τέσσαρα ἔτι βιβλία. ἀλλ' ἀναλογιζόμενος τις ὅτι τὸ ὄγδοον βιβλίον, ἂν καὶ ἡ ἔκθεσις τῶν περιπεπλεγμένων περιστάσεων κατὰ τὸν χρόνον τῆς ὀλιγαρχίας τῶν τετρακοσίων πολὺν χρόνον ἀπαιτεῖ, καὶ ὅμως μέχρι τέλους διεξαχθὲν θὰ περιλάμβανε δύο ἡμῶς ἔτη, ἴσως εὐρητὴν αὐτοῦ (Boehme) ἀνωτέρω ἐκτεθειάν ὑπόθεσιν πιστευτοτέραν. ἄλλως δὲ αἱ λέξεις τοῦ Οὐλλρίχου (ἐν τῷ μ. τ.) ὅτι ὁ Θεουκυδίδης ἐν τέλει διελογίσθη νὰ περιορίσῃ τὸ ἔργον του εἰς δώδεκα βιβλία βασίζονται εἰς τὴν προϋπόθεσιν ὅτι ὁ Θεουκυδίδης αὐτὸς ἔλαβε τὴν εἰς βιβλία διαίρεσιν· ἀλλ' ἡ προϋπόθεσις αὕτη δὲν ἔνε δυνατόν νὰ ᾖ ὀρθή καὶ διὰ τοῦτο ἀκόμα· διότι ἂν ὑπῆρχεν ἀθροιστικὴ διαίρεσις, βεβαίως δὲν θὰ ἐγένετο δοκιμὴ δύο ἄλλων διαιρέσεων, μιᾶς μὲν εἰς ἑννέα, τῆς δ' ἄλλης εἰς δεκατρία βιβλία. ἴδε περὶ τοῦτου Κρύγερον ἐν βίβλ. Θεουκ. σελ. 82 ἐπ. ὁ δὲ Κρύγερος παρατηρεῖ αὐτόθι (σελ. 82) καλῶς, ὅτι ἂν ὁ Θεουκυδίδης διῆρει τὴν ἱστορίαν εἰς βιβλία θὰ τὸ ἐδήλου πού. προσέτι ὁ Κράτιππος ἀναφέρων τὸ ἔβδομον βιβλίον μεταχειρίζεται τὴν φράσιν «ἐν τοῖς τελευταίοις τῆς ἱστορίας» παρὰ Διον. τῷ Ἀλικ. σελ. 103 Κρυγ. ἄρα δὲν ἦτον ἀκόμα διηρημένη εἰς βιβλία ἡ συγγραφή. ἡ εἰς ὀκτώ δὲ βιβλία διαίρεσις τῆς συγγραφῆς ἐπεκράτησεν ἐκ τῶν παλαιῶν χρόνων· οὕτω παραδέχεται αὐτὴν καὶ Διονύσιος ὁ Ἀλικαρνασσῆς,

ὅτι δὲ τοιαύτη συμμετρία δὲν ἦτον ἀπὸ τῆς ἰδέας
Θουκυδίδου δεικνύει ἡ ἔκφρασις αὐτοῦ (37) ἐν οἷς ἀνα-
φέρει τὸν χρησμόν, καθ' ὃν τρεῖς ἐννέα ἔτη ἦτον ἀνάγκη
νὰ διαρκέσῃ ὁ πόλεμος (Ε', κς', 3—4)· δεικνύει προσέ-
τι καὶ ἡ εὐκολία μὲ τὴν ὁποῖαν ὁ ποιήσας τὴν ἐν χρήσει
διαίρεσιν τὰ πρῶτα ἐννέα ἔτη πάλιν λίαν συμμετρικῶς
εἰς τρία βιβλία ἠδύνατο νὰ διαίρῃ, ὅπερ εἰς τὰ ἐπό-
μενα τρία βιβλία δῆλον ὅτι δὲν ἦτο δυνατόν νὰ γένη,
ὅμως εἰς τὰ κατὰ τὴν ἡμετέραν ὑπόθεσιν ἔτι μέλλοντα

καὶ Διόδωρος ὁ Σικελιώτης, γράφων ἐν IB, 37 τὰδε «Θουκυδίδης
ἔτη δύο πρὸς τοῖς εἴκοσι γέγραφεν ἐν βιβλίοις ὀκτώ, ὡς δὲ
τινὲς διαιροῦσιν ἐννέα»· ὅρα καὶ II', 42, καὶ Μαρκελλῖνος
δὲ τὴν εἰς ὀκτὼ βιβλία διαίρεσιν παρεδέχθη ὡς κοινὴν διαί-
ρεσιν ἐν βίῳ Θουκυδίδου § 43, καὶ 58, ἐνθα λέγει τὰ ἐξῆς·
«ἰσέον ὅτι τὴν πραγματείαν αὐτῷ οἱ μὲν κατέτεμον εἰς τρεῖς καὶ
δέκα ἰσορίας, ἄλλοι δὲ ἄλλως· ὅμως δὲ ἡ πλεῖστη καὶ ἡ κοινὴ
κεκράτηκε τὸ μέχρι τῶν ὀκτὼ διηρεῖσθαι τὴν πραγματείαν, ὡς
καὶ ἐπέκρινεν ὁ Ἀσκληπιός». ἔνθα τὸ Ἀσκληπιὸς τρέπει ὁ
Κρόγερὸς ἐν βίῳ Θουκ. σελ. 83 εἰς Ἀσκληπιάδης, καθὰ φαί-
ρεται εἰς δύο ἀντίγραφα παρὰ τῷ σχολ. Θουκ. εἰς Α', 56.
τὴν γνώμην δὲ αὐτοῦ δέχεται καὶ Πόππος εἰς Μαρκελλ. §
57. ἦν δὲ ὁ Ἀσκληπιάδης οὗτος εἰς τῶν γραφάντων σχολία
εἰς τὸν Θουκυδίδην, μαθητὴς Ἀπολλωνίου, ἀχμάσας ἐπὶ
Ἀττάλου καὶ Εὐμένους τῶν βασιλέων Περγάμου. οὗτος οὖν
ὁ Ἀσκληπιάδης τὴν ὑπάρχουσαν διαίρεσιν εἰς ὀκτὼ βιβλία
ἐπέκρινεν, ἤγουν ἐνέκρινε, δηλαδὴ παρεδέχθη καὶ αὐτὸς διὰ
τὴν βιβλιοθήκην τῆς Περγάμου τὴν ὑπὸ τῶν Ἀλεξανδρινῶν
γραμματικῶν πιθανῶς γενομένην διαίρεσιν. περὶ δὲ τῆς εἰς
δεκατέσσαρα βιβλία διαίρεσεως ὅρα Κρόγερὸν εἰς βίον Θουκ.
σελῶ. 84.

(37) δὲν δεικνύει τίποτε τοῦτο.

νά συγγραφῶσι τρία τελευταῖα βιβλία πάλιν σχεδὸν ἀκριβῶς ἤθελε συμπέση (38).

ἵνα δὲ ἔχη ὁ Θουκυδίδης ὠρισμένα χρονολογικά ὄρια, ἀναφέρει ἐκάστοτε ἀκριβῶς πότε ἕκαστον ἔτος τοῦ πολέμου τελευτᾷ· μάλιστα δὲ καὶ ἐν ἑκάστῳ ἔτει σημειώνει πάλιν τὴν ἀρχὴν τοῦ τε θέρος καὶ χειμῶνος, καὶ ἐν ἑκάστῳ τῶν χρονικῶν τούτων τμημάτων περιλαμβάνει ἀκριβῶς πάντα τὰ ἀνήκοντα εἰς αὐτὸ συμβάντα. ἵνε δὲ ἀναμφίβολον ὅτι τὴν χρονολογικὴν βεβαιότητα τῶν συμβάντων τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου ὀφείλομεν μάλιστα εἰς τὴν τοιαύτην διαίρεσιν τοῦ Θουκυδίδου, καὶ πρέπει νὰ ἀναγνωρίσωμεν τὴν ὑπ' αὐτοῦ γενομένην δικαιολογίαν τοῦ πράγματος (Ε', κ.) ὡς ὀρθῶς ἔχουσαν, μάλιστα ἀφοῦ ἀναλογισθῶμεν ὅτι ἡ διαίρεσις τοῦ ἔτους εἰς θέρος καὶ χειμῶνα ἦτο λίαν φυσικὴ ὡς ἐκ τοῦ τρόπου καθ' ὃν οἱ ἀρχαῖοι ἐπολέμουν· διότι μόνον τὸ θέρος (39) ἐξεστράτευαν εἰς πόλεμον, τὸν δὲ χειμῶνα συνήθως ἐποίουν πολεμικὰς παρασκευὰς ἢ διαπραγματεύσεις (40).

(38) οὐ ποίθει με νομίζω δὲ καὶ ματαιοπονίαν τὸ περὶ τοιούτων εἰκοτολογεῖν, ἐξ ὧν καὶ ἄλλως οὐδὲν ὄφελος προκύπτει.

(39) τὸ θέρος περιελάμβανε καὶ τὸ ἔαρ, ἦτοι ἀπὸ Ἀπριλίου μέχρι Νοεμβρίου.

(40) ὁ Βοέμης εἰς Θουκ. Β', ἀ εὐρίσκει πιθανώτερον νὰ δεχθῆ ὅτι τὸ μὲν θέρος ὡς ἐξ 8 μηνῶν συγκαίμενον νοεῖ ὁ Θουκυδίδης, τὸν δὲ χειμῶνα ὡς ἐκ 4· ἀναφέρει ὁμοίως καὶ χωρὶον τοῦ Θουκ. (Ε', κ', 3), καθ' ὃ ὑποστηρίζεται ἡ γνώμη ὅτι ἐξ ἡμισείας διήρει τὸ ἔτος κατὰ θέρος καὶ χειμῶνα ὁ Θουκυδίδης. ἀλλ' ὄρα καὶ τοὺς ἄλλους ἐρμηνευτὰς εἰς Β', ἀ.

ὅμως πάλιν οὐδείς ἀναγνώστης δύναται νὰ ἀρνηθῆ ὅτι διὰ τῆς τάξεως ταύτης δύσκολος ἐνίοτε καθίσταται ἡ ἐπιφοιτῆς καὶ διασπῶνται τὰ εἰς τὸ αὐτὸ ἀνήκοντα πράγματα, ὡσπερ καὶ ὁ Διονύσιος ἐν τῇ πρὸς Πομπήϊον ἐπιστολῇ (Α΄) § 3, 13 (ἐκδ. Τάουχιντς Τόμω VI, σελ. 38 ἀρχ.) καὶ ἐν τῷ περὶ τοῦ Θουκυδίδου χαρακτηρῶς καὶ τῶν λοιπῶν τοῦ συγγραφέως ἰδιωμάτων § 9 (ἐκδ. Τάουχιν. τόμω VI, σελ. 72) κατηγορεῖ τὴν ταύτην τάξιν αὐστηρῶς μὲν, ἀλλ' οὐ καὶ ὅλως ἀδικῶς. οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τὸ νὰ μὴν ἀπομημηθῆ τις καὶ τῶν ὑστερωτέρων ἱστοριογράφων τὴν τάξιν ταύτην δηλοῖ τόσον κἀν, ὅτι δὲν εἶχεν ἀπόλυτον ἀξίαν (Διον. αὐτ.). σχετικῶς ὅμως ἐξεταζομένη ἴσως ἦν τότε ἀρίστη, ἀφοῦ ὁ πολιτικὸς ἐνιαυτὸς καὶ τὸ ἡμερολόγιον διὰ τὴν μεγάλην των μετακίνησιν ἀποδεικνύονται ἀχρηστότερα καὶ τῆς ὑπὸ τοῦ Θουκυδίδου ῥητῶς ἀποκρουομένης κατὰ ἀρχοντας χρονολογίας (41).

(41) οἱ νεώτεροι (λέγει ὁ Βοζέμης) παρίστανται περὶ τοῦτου σχεδὸν ὡς ἀπολογηταὶ μόνον τοῦ Θουκυδίδου· ὅρα Πόππον ἐν προλεγ. I, 70 ἐπ., Μύλλερων ἐν Littg. II, p. 345 ἐπ., Οὐλλριχον ἐν τῷ μν. τ. σελ. 31 ἐπ., καὶ τοὺς ἐρμηνευτὰς Διονυσίου ἐν τῷ μν. τ. τὸ πάλαι ὅμως δὲν ἦτο μόνος ὁ Διονύσιος κατ' αὐτοῦ. πρβλ. Δοξόπ. εἰς Ἀφθ. II, p. 220 ἐκδ. Walz, Θεων. προγμν. I, p. 184 ἐπ. ἐν ἐκδ. Spengel τόμω Β'. σελ. 80, ἐνθα λέγει τάδε· ἀεγκαλοῦσίν τινες τῷ Θουκυδίδῃ διελθὼν γὰρ ἱστορίας κατὰ θέρη καὶ χαιμῶνας, πολλάκις ἀναγκάζεται, πρὶν τελεσθῆ τὸ ὅλον πρᾶγμα, μεταβαίνειν ἐφ' ἑτερόν τι γεγονός ὑπὸ τὸν αὐτὸν καιρὸν κτλ. ὥστε ἅμα μὲν ἀσαφῆ, ἅμα δὲ δυσσημνημένα γενέσθαι τὰ πράγματα.

§ 11 ἐπεισόδια ἢ παρεκβάσεις.

εἴπομεν ἀνωτέρω ὅτι ὁ Θουκυδίδης περιορίζεται ἀκριβῶς εἰς τὴν κυρίαν του ὑπόθεσιν. καὶ ὅμως εὗρισκόμεν παρ' αὐτοῦ παρεκβάσεις, αἱ ὁποῖαι φαίνονται ὅτι ἀντιφέρονται πρὸς ἐκεῖνον τὸν λόγον. τοιαῦται εἰσι πέντε· ὁ συνοικισμὸς τῶν ἀττικῶν δῆμων ὑπὸ Θησεῶς (Β', ιά), ἡ κυλώνειος στάσις (Α', ρκς'), ἡ ἱστορία τῶν Πεισιστρατιδῶν (ΣΤ', νδ', — νθ'), τὸ τέλος τοῦ Παιουσανίου καὶ Θεμιστοκλέους (Α', ρκή — ρλή), ἡ καθαρσις τῆς νήσου Δήλου καὶ ἡ αὐτίθι ἐορτὴ τοῦ Ἀπόλλωνος (Γ', ρδ') (42).

τὸ ἀποκλείειν τὰς παρεκβάσεις ἐκ τῆς ἱστορίας, ὡς ἀναρμόστους αὐτῇ, καθὼς ὁ Φίλιστος ἐποίησε (Θέων· προγομν. I. σ. 185) (43), ἔνε μονομερές· διότι αἱ παρεκβάσεις δικαιολογοῦνται, ὅταν σαφῶς ἀποδεικνύωνται ὡς ἀναγκαῖα μέρη τοῦ ὅλου. τοῦτο γοῦν δεξιῶς ἐποίησεν ὁ Ῥόσχερὸς ὡς πρὸς τὸν Θουκυδίδην, δείξας πῶς τὰ ἐπεισόδια ταῦτα, περιέχοντα κυρίως ἐποχὰς τῆς ἱστορίας τῶν Ἀθηναίων, εἰσι κατ' ἐξοχὴν ἀρμόδια εἰς

(42) ὁ Pfau ἐν λεξ. Pauly καὶ λ. τόμῳ ε' σελ. 1911 θεωρεῖ ὡς παρεκβάσεις μὲν, ἀλλὰ δικαιολογημένας, σχεδὸν ὅλον τὸ Α', βιβλίον, πρβλ. μάλιστα Α', 89 ἐπ. καὶ ἰδίως Α'. 97 — 118· λέγων δὲ ἀπλῶς ὅτι ἀπαντῶνται καὶ εἰς τὰ λοιπὰ βιβλία φέρει ὡς παραδείγματα τὰ ἐξῆς· Β', 17. Γ', 104. Δ', 102. ΣΤ', 2 ἐπ. 53 ἐπ.

(43) Spengel 2 σελ. 80. «οὐ γὰρ ἀπλῶς χρῆ πᾶσαν (παρέκθασιν) παραιτεῖσθαι, καθάπερ ὁ Φίλιστος· ἀναπαύει γὰρ τὴν διάνοιαν τῶν ἀκροατῶν, ἀλλὰ τὴν τηλικαύτην τὸ μῆκος, ἣτις ἀπαλλοτριεῖ τὴν διάνοιαν τῶν ἀκρωμένων, ὥστε δεῖσθαι πάλιν ὑπομνήσεως τῶν προσηρημένων, ὡς Θεόπομπος ἐν ταῖς Φιλιππικαῖς.»

σύγχρισιν καὶ κατανόησιν τῶν ἐν τῷ μεταξὺ μεταμορφωθέντων πολιτικῶν κομμάτων» (44).

§ 42 *δημηγορίαί.*

τῶν κυριωτάτων ἰδιωμάτων τῆς συνθέσεως τοῦ Θουκυδίδου εἰσὶν αἱ συνυφανθεῖσαι δημηγορίαί (45). οὐδαμοῦ ἀναφαίνεται τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνδρός μεγαλήτερον καὶ τολμηρότερον ἢ ἐν αὐταῖς. δὲν ἴνε ἐνταῦθα ἔκατάλληλος τύπος νὰ εἴπωμεν περὶ τοῦ περιεχομένου τῶν λόγων τούτων· ἀλλ' ἀρκεῖ ἡμῖν νὰ ἐξετάσωμεν μόνον εἰς τί χρησιμεύουσιν ὡς μέλη τοῦ σύμπαντος ὀργανισμοῦ.

βλέπομεν οὖν εὐθὺς ὅτι πανταχοῦ ἐτέθησαν πρὸς τοῦτο τὸ τέλος, νὰ ἀναπτύξωσι δηλαδὴ τὰ αἷτια τῶν πράξεων καὶ νὰ ἐκθέσωσι τὰ φρονήματα τῶν προσώπων, τὰ ὁποῖα αὐτὰ εἰσάγονται νὰ εἴπωσιν, ὑποστηρίξωσι, δικαιολογήσωσι καὶ καλλύνωσι τὰς γνώμας των καὶ δὲν χρησιμεύουσιν εἰς τὸ νὰ χαρακτηρίσωσι μόνον ἕκαστα τῶν προσώπων, ἀλλὰ προσέτι καὶ τὴν ἠθικὴν καὶ πολιτικὴν κατάστασιν.

ἤδη δ' αὐτὴ ἡ φύσις τῶν λόγων, ὡς ἔχουσιν, ἐδείκνυε, καὶ ἂν δὲν ἔλεγεν τοῦτο ρητῶς ὁ Θουκυδίδης (Α' κβ'), ὅτι δὲν εἶναι πραγματικὰ ἀντίγραφα τῶν ἀληθῶς λεχθέντων, ἀλλ' ἔτι, ὡς ἡ ἀρμονία τῆ καλλιτεχνήματος ἀπῆται, ἐνε-

(44) W. Roscher, Leden, Werk u. Zeitalter des Thucydides. Götting. 1852. 8ον σελ. 219 ἐπ. 359 ἐπ.

(45) Διονύσιος Ἀλικ. ἐν τῷ περὶ τοῦ Θουκ. χαρακτ. κτλ. §. 34. ἔνθα λέγει ὅτι τινὲς ἐν ταῖς δημηγορίαις φωνοῦσι τὴν ἀκράν τοῦ συγγραφέως εἶναι δόναμιν καὶ δικαίως δυνάμεθα καὶ ἡμεῖς εἰπεῖν.

βαπτίσθησαν εἰς τὸ πνεῦμα τοῦ Θεουκυδίδου καὶ ἐσφραγίσθησαν μετὰ τὸν χαρακτῆρα αὐτοῦ. τοῦτο ὅμως ἐγένετο οὕτως, ὥστε δὲν ἀπεκλείσθη καὶ τὸ κύριον ἰδίωμα τοῦ ἐκάστοτε ἀγορευόντος ῥήτορος, ἀλλὰ διαλάμπει ἐν τῷ λόγῳ. καὶ ἦν μὲν τὸ παρεισάγειν λόγους δλοκλήρους γενικὸν ἔθιμον τῶν ἀρχαίων ἱστορικῶν· ἀλλ' οἱ τοιοῦτοι λόγοι ἐχρησίμευον μόνον ὡς ῥητορικὰ διαγωνίσματα, καὶ οὐδεὶς κατώρθωσε διὰ φιλοσοφικῆς βαθύτητος καὶ πλοῦτου ἰδεῶν νὰ διακριθῇ ὡς ὁ Θεουκυδίδης (46).

§ 13 λεκτικόν.

Ἦνα δὲ καὶ περὶ τοῦ λεκτικοῦ τοῦ Θεουκυδίδου καθαρὰν εἰκόνα δώσωμεν, ἐχρειαζόμεθα μεγαλήτερον τόπον ἢ ὅσος ἐνταῦθα ἡμῖν συγχωρεῖται· ἀλλ' ὅμως ἄς ὑποδηλώσωμεν μόνον τὰ κυριώτερα στοιχεῖα, ἀφίνοντες τὴν ἀνάπτυξιν αὐτῶν εἰς τὴν ἐρμηνείαν.

Ὁ Θεουκυδίδης ἦν, ἂν ὄχι ἀπλῶς ὁ ἀρχαιότατος ἀττικὸς πεζογράφος, ὅμως τῶν ἀρχαιοτάτων, τῶν σοφιστῶν καὶ τοῦ Ἀντιφῶντος σύγχρονος. καὶ τοι δὲ τὰ πρῶτα ταῦτα προΐόντα τῆς ἀττικῆς πεζογραφίας δὲν ἔχουσι παντάπασιν τὸ ἀβότητον τῶν πρῶτων δοκιμίων—ἐπειδὴ εἶχαν ἤδη προηγηθῆ ἢ οὐκ ὀλίγα πεζογραφικὰ ἔργα τῆς ἰωνικῆς διαλέκτου καὶ τὰ τέλεια ποιήματα τῆς δραματικῆς ποιήσεως—παραβαλλόμενα ὅμως πρὸς τὰ τέλεια πεζο-

(46) τὸν αὐτὸν, ἂν οἱ λόγοι σκοπὸν, ἐκπληροῖ καὶ ὁ σπουδαῖος διάλογος τῶν Μηλιῶν μετὰ τῶν πρέσβων τῶν Ἀθηναίων, περὶ τὸ τέλος τοῦ πέμπτου βιβλίου. Βρόμης. Ἔρα καὶ Μαρκελλ. βίον § 38.

γραφικά καλλιτεχνήματα τοῦ ἄκρου ἀττικισμοῦ, εὐρίσκονται νεανικώτερόν πως καὶ ἀτελέστερον λεκτικὸν ἔχοντα (47).

Τοῦτ' αὐτὸ δὲ παρατηρεῖται καὶ ἐν τῷ Θουκυδίδῃ· καὶ πρῶτον μὲν λεξικολογικῶς ἐξεταζόμενος εὐρίσκεται ἔχων φράσιν ζωηράν καὶ ἀρχαιοπρεπή· ὁ χαρακτήρ τῶν λέξεων δὲν ἔγεινεν εἰσέτι λειῶς ἐκ τῆς τριβῆς, ἀλλὰ πᾶσα μίᾳ ἐνεργεῖ ἀκόμα μὲ τὴν κυρίαν τῆς σημασίαν. ὁ ἀρχαϊσμός οὗτος φαίνεται προσέτι καὶ ἐν τούτῳ, ὅτι ὁ Θουκυδίδης δὲν ἀποφεύγει τὰς ποιητικὰς λέξεις καὶ φράσεις, οὐδὲ λέξεις μόλις καταληπτὰς (γλώσσαε) ἢ τοιαύτας αἰδιοῦσαι δυστερότερα τοῦλάχιστον δὲν ἐθεωροῦντο ἀττικά· ὅτι εἰς

(47) καὶ ὅμως Σέξτος ὁ ἐμπειρικὸς, πρὸς μαθημ. Α'. σελ. 620 τέλ. ἐκδ. Bekker, τὸν Θουκυδίδην, Πλάτωνα καὶ Δημοσθένην ἀναφέρει ἐκ τῶν μέγα δυναθέντων ἐν εὐφραδείᾳ καὶ ἑλληνισμῷ παλαιῶν· ὅρα καὶ Porpo de historia Thucydidea commentatio. Lipsiae 1856 σελ. 53 ἐπ., ἔνθα ἀντιπαραβάλλει τὰς γνώμας τῶν παλαιῶν καὶ νεωτέρων κριτικῶν, καὶ αὐτὸς δὲ ὁ ἐν ἄλλοις μεμφόμενος τὸν Θουκυδίδην Διον. ὁ Ἄλις, καλεῖ ὅμως αὐτὸν ἄριστον κανόνα τῆς ἀττικῆς καὶ ἀκριβοῦντα τὴν πρώτην τῶν ἀρετῶν, ἧτοι τὴν καθαρὰν τοῖς ὀνόμασι καὶ τὸν ἑλληνικὸν χαρακτήρα σώζουσαν διάλεκτον. ὁμοίως δὲ κρίνει περὶ τοῦ Θουκυδίδου καὶ Φρόνιχος παρὰ Φωτίῳ ἐν Μυριοθ. κώδ. 156 σελ. 101, b. Bekker· «εἰλικρινοῦς δὲ καὶ καθαρῷ καὶ ἀττικῷ λόγῳ κανόνας καὶ στάθμας καὶ παράδειγμά φησιν ἄριστον Πλάτωνά τε καὶ Δημοσθένην μετὰ τοῦ ῥητορικῷ τῶν ἐννεά χοροῦ, Θουκυδίδην τε καὶ Ξενοφῶντα κτλ.»· ἀλλ' ὅμως ἐκεῖνοι μετὰ τῶν ὁποίων μάλιστα δύναται νὰ συγκριθῇ ὁ Θουκυδίδης ὡς πρὸς τὸ λεκτικὸν εἰσὶν Ἀντιφῶν ὁ ῥήτωρ, καὶ Σοφοκλῆς, ὡς ἔχοντες πρὸ πάντων τὰ ἰδιώματα αὐτοῦ ἐν τῇ γλώσσῃ.

τὴν ποιήσιν νέων λέξεων καὶ ἰδίως ῥηματικῶν οὐσιαστικῶν εἰς σις καὶ τῆς ἔχει μεγαλητέραν ἐλευθερίαν τῶν ὑστερωτέρων ἀττικῶν. ὡσαύτως καὶ εἰς τὴν μορφὴν τῶν λέξεων ἔχει ἰδιά τινα, τὰ ὅποια ἀπλῶς ἰδιώματα τοῦ ἀρχαίου ἀττικισμοῦ λέγονται. οἷον ὡς πρὸς τὴν ὀρθογραφίαν. ξὺν οὐχὶ σύν ἐς, οὐχὶ εἰς μάλις οὐχὶ μόγις (48)· κλήω, ἐχὶ κλειῶ πρόσσω, τάσσω κ.τ.τ., οὐχὶ πράττω κτλ. θαρσῶ κ.τ.τ. (49), οὐχὶ θαρρῶ, ἐτοῖμος, ἐρῆμος, τροπαῖον, οὐχὶ ἔτοιμος κ.τ.λ. ὡς πρὸς τὴν κλίσιν δὲ, εἰς τὴν πληθυντικὴν ὀνομαστικὴν τῶν εἰς εὖς οὐσιαστικῶν μεταχειρίζεται τὴν κατάληξιν ἧς οὐχίεϋς (50)· τὴν ἀρχαϊκὴν δοτικὴν δορὶ· πιθανῶς δὲ καὶ μόνον τὸν τύπον δυοῖν, οὐχὶ δυεῖν· παλαιότερος καὶ παλαιότερος. πολλὰ ἐπιρρήματα συγχριτικὰ εἰς ὡς, π. γ. μειζόνως, χαλεπωτέρως

(48) εἰ καὶ ἐν τοῖς ἀντιγράφοις δὲν εὐρίσκεται πανταχοῦ σταθερὰ ἢ γραφὴ μάλις.

(49) καίτοι τὰ ἀντίγραφα ἐν τούτοις δὲν συμφωνοῦσι πανταχοῦ μὲ τὰς παρατηρήσεις τῶν γραμματικῶν, ὡς οὐδὲ περὶ τοῦ πνευματισμοῦ τῶν λέξεων ἀθρόος, ἀθροῖζω, ἀνύτω. καθόλου ἀντὶ τῶν ττ μεταχειρίζεται τὰ σσ, πλὴν τοῦ ἄττα καὶ Ἄττικῆ καὶ τῶν ἐξ αὐτοῦ· ἵτι ταῦτα καὶ ἄλλως οὐδέποτε διὰ διπλοῦ σίγμα γράφονται. εἴτι ἀεὶ οὐδεὶς γραπτέον οὐκ οὐθεῖς, Συρακόσαι οὐ Συρακούσαι· Συράκουσαι οὐ Συρακούσαι. παιωνίζω, οὐχὶ παιανίζω, καὶ παιωνισμός, οὐ παιανισμός. εἰ δὲ καὶ παιῶν καὶ οὐ παιῶν, ἀμφιβάλλεται.

(50) καὶ τὴν πληθυντικὴν αἰτιατικὴν αὐτῶν εἰς εἰς ἀεὶ τὸ δὲ υἰ εἰς ἐν ΣΤ', λ', ζ δὲν ὑπάγεται ἐνταῦθα. τὰ εἰς εὖς καθαρὸληκτα δὲν συναίρουσιν πάντα. τὰ δὲ εἰς ἧς κύρια ἂν ποιῶσι τὴν αἰτιατικὴν εἰς ἧ ἢ εἰς ἧν, ὑπάρχει ἀμφιβολία πολλάκις.

κτλ. τετάχεται, ἐφθάραι, ἐτετάχαι, ἀντι τε-
ταγμένοι εἰσι κτλ. καὶ τύποι δὲ, οἷον τάρωμεν
(Α', πά, 6) ἀντι τέρωμεν προσῆξαν (Β', γ', 3)
ἀντι προσήγαγον προειδόμενος (Δ', ξ', 1) ἀντι
προϊδόμενος, πρέπει νὰ θεωρηθῶσι, καὶ ἅπαξ ἀπαν-
τώμενοι, ὡς ἀπόδειξις ὅτι ἡ διάλεκτος δὲν εἶχεν εἰσέτι
στερεωθῆ (51).

μεγαλῆτερα δ' εἰσι τὰ Θουκυδίδου ἰδιώματα ὡς πρὸς
τὴν σύνταξιν καὶ ῥητορείαν· διότι μεταχειρίζεται ἐν τού-
τοις ἐλευθερίαν καὶ τόλμην ὑπὲρ τὸ συγκεχωρημένον ἢ
τοῦλάχιστον ὑπὲρ τὸ ἔπειτα ὀκίμω (52). ἀλλ' ἐπειδὴ
περὶ τούτων ἕκασταχοῦ σημειοῦνται οἱ καλοὶ ἔρμη-
νευταὶ τὰ δέοντα, δὲν ἔχομεν ἐνταῦθα ἀνάγκην μακρο-
τέρου λόγου.

τὸ λεκτικὸν τοῦ Θουκυδίδου ἔνε ἀναμφιβόλως ἀντί-
θετον πρὸς τὴν χαρίεσσαν λειότητα τοῦ λυσιακοῦ, καὶ τοῦ
Ἰσοκράτους ἢ Ξενοφῶντος, καὶ πρὸς τὴν κοπῶδη δεξιό-

(51) τὴν χαμφοδίαν δὲν ἀποφεύγει ὁ Θουκυδίδης ὡς πρέ-
πουσαν τῷ μεγαλοπρεπεῖ χαρακτῆρι κατὰ τὸν Δημήτριον ἐν
τῷ περὶ ἔρμην. § 72 τόμ. 3 σελ. 279 Spengel, ἔνθα φέρει
δύο παραδείγματα ἐκ τοῦ Θουκ.: «τὸ μὴ ἤπειρος εἶναι,» καὶ
ταύτην κατόψησαν μὲν Κερκυραίου οἰκιστῆς δὲ ἐγένετο·
ἀλλὰ ὡς καλῶς παρατηρεῖ καὶ Πόππος σ. 58, εἰς πᾶσαν
σελίδαν προχείρως εὐρίσκει τις τοιαῦτα παραδείγματα.

(52) Μαρκελ. § 50. καὶ 56. καὶ 36. αὐθάδη λέγει τὸν Θου-
κυδίδην ἐν ταῖς ὑπερθάσεσιν ὁ Λογγίνος ἐν τῷ περὶ ὕψους
κεφ. κδ', 3 καὶ θεινότερον ἀπ' ἀλλήλων ἄγειν τὰ φύσει
πάντως ἡνωμένα καὶ ἀδιανέμητα. ἀλλ' ὅμως ἐν τῇ ὑψηγορίᾳ
συναριθμεῖ αὐτὸν μετὰ τοῦ Ὀμήρου καὶ Πλάτωνος καὶ Δη-
μοσθένους κεφ. ιδ', 1.

τητα τοῦ πλατωνικοῦ· ἀκαὶ ὁ Θουκυδίδης πανταχοῦ σχεδὸν φεύγει τὸ λείον καὶ θυμαλές τῆς συνθέσεως καὶ ἀεὶ μᾶλλον τι προσκρούοντι ἕοικεν, ὥσπερ αἱ τὰς τραχείας ὁδοὺς πορευόμενοι· λέγει ὁ Δημήτριος ἐν τῷ περὶ ἑρμηνείας § 48 (ἐκδ. Ρητόρ. Spengel τόμῳ Γ'. σελ. 273 μ. ἐν τῷ περὶ μεγαλοπρεποῦς, ὁ κύριον ἰδίωμα τοῦ Θουκυδίδου λέγει· πρὸβλ. μάλιστα § 40 σελ. 271 μ.) (53).

ἀλλ' ἤθελέ τις μεγάλως πλανηθῆ ἑελήσας νὰ ἐξηγήσῃ τὰ ἰδιώματα τοῦ λεκτικοῦ τοῦ Θουκυδίδου μόνον ἢ μάλιστα ἐκ τῆς νεανικότητος καὶ ἀτελείας τῆς ἀττικῆς πεζογραφίας· διότι κυριωτέρα τοῦτου αἰτία ἴνε αὐτὸ τὸ πνεῦμα καὶ ὁ ἴδιος τοῦ συγγραφέως χαρακτήρ (54).

(53) καὶ ἄλλοι ἀρχαῖοι κριτικοὶ ἔκριναν τὸ λεκτικὸν τοῦ Θουκυδίδου, ὃν ὁ Ερμογένης διεξοδικῶς ἐν Walz Bhatt. II p. 396 ἐπ., καὶ Μαρκελλῖνος ἐν βίῳ Θουκυδίδου § 35. διεξοδικάτατα δὲ πάντων ὁ Ἀλικαρνασσεὺς Διονύσιος εἰς διάφορα μέρη τῶν ῥητορικῶν καὶ κριτικῶν αὐτοῦ συγγραμμάτων. τοῦ τελευταίου ὅμως τοῦτου ἢ κρίσις ἴνε μὲν ἐν πολλοῖς ὀρθή· ἀλλὰ περιέχει καὶ πλῆθος ἀδικωτάτων καὶ ὀλως ἐσφαλμένων κατηγοριῶν, αἱ ὁποῖαι τὸ μὲν ὑπὸ ῥητορικῆς στενοκαρδίας, τὸ δὲ καὶ ὑπὸ γραμματικῆς μάλιστα ἀγνοίας ἐξεπήγασαν· ὥστε μετὰ πολλῆς προφυλάξεως πρέπει νὰ μεταχειρισθῆ τις αὐτὸν, λέγει ὁ Βοέμης.

(54) χαρακτηριστικὸν δὲ τοῦ λεκτικοῦ τοῦ Θουκυδίδου ἴνε καὶ τὸ πολυῶδες αὐτοῦ, ὅπερ ἐνεῖδεν ἤδη ὁ ἀρχαῖος αὐτοῦ σχολιαστής, λέγων ἐν Β', μά· «πολυῶδισμός ἐστιν ὁ Θουκυδίδης μᾶλλον ἢ πάντες οἱ Ἀττικοί», οὐ μόνον δὲ διὰ τῶν συνθέσεων συνδέει στενωῶς τὰς προτάσεις καὶ τὰς περιόδους πρὸς ἀλλήλας, ἀλλ' ἰδίωμα αὐτοῦ ἴνε νὰ μεταχειρίζηται τὸ τέλος τῆς μιᾶς περιόδου ὡς ἀρχὴν καὶ βᾶσιν τῆς ἐπομένης, ἣν συνάπτει μετοχικῶς. οὕτω π. χ. ἐν Α' ἃ ἢ πρότασις «τεχμαίρ-

ἡ ἀνὴρ σοβαρὸς καὶ χαρακτήρος πλήρης δὲν ἠδύνατο
 νὰ γράψῃ ὁμαλῶς βέουσαν φράσιν· ἀνὴρ βαθέως σκε-
 πτόμενος δὲν ἠδύνατο νὰ γράψῃ ἀκόπως νοούμενον καὶ
 καθαρῶς διορώμενον ὕφος· ἡ σκληρότης, ἡ δυσκολία
 καὶ τὸ σκοτεινὸν τοῦ λεκτικοῦ εἰσὶν ἀποτελέσματα αὐτοῦ
 τοῦ χαρακτήρος, αὐτῆς τῆς φύσεως τοῦ συγγραφέως (55)
 ἀλλὰ καὶ δύσκαλος καὶ σκοτεινὴ οὖσα ἡ σύνθεσις αὐτοῦ,
 ἐνέχει ὅμως πανταχοῦ τὸ γενναῖον, καὶ μεγαλοπρεπές,

σμων συνδέει στενωῖς τὰς προτάσεις καὶ τὰς περιόδους πρὸς
 ἀλλήλας, ἀλλ' ἰδίωμα αὐτοῦ ἵνε νὰ μεταχειρίζηται τὸ τέλος
 τῆς μιᾶς περιόδου ὡς ἀρχὴν καὶ βᾶσιν τῆς ἐπομένης, ἣν συ-
 νάπτει μετοχικῶς. οὕτω π. γ. ἐν Α' ἀ' ἡ πρότασις «τετραϊρό-
 μενος ὅτι» ἵνε ἀρχὴ νέας περιόδου συναρθείσης μετοχικῶς με-
 τὰ τῆς ἡγουμένης, ληξάσης ἐν τῷ «τῶν προγεγενημένων», ὡς
 παρατηρεῖ ἤδη Διονύσιος ἐν τῷ περὶ συνθέσεως ὀνομάτων
 (τόμῳ Ε' σελ. 83 ἐκδ. Τάουχ.) λέγων, «ἡ τε περίοδος αὐτῆ
 (τῷ Θεοκ.), λήγῃσα εἰς τὸ «τῶν προγεγενημένων», οὐκ ἔχει τὴν
 βᾶσιν εὐγραμμον καὶ περιφερῆ, ἀλλ' ἀκόρυφος τις φαίνεται
 καὶ ἀκατάστροφος, ὥσπερ μέρος οὖσα τῆς δευτέρας, ἀλλ' οὐχί
 τῆς πρώτης τέλος». καὶ ἡ τοιαύτη δὲ πλοκὴ γίνεταί αἰτία
 μεγέθους καὶ σεμνότητος ἐν τῷ λόγῳ, ὡς λέγει Δημήτριος ἐν
 τῷ περὶ ἑρμηνείας § 44· τόμῳ Γ' σελ. 272 Spreng. «ποιεῖ δὲ
 καὶ τὰ μήκη τῶν κώλων μέγεθος· οἷον Θεουκιδίης Ἀθηναῖος
 κτλ. τὰ γὰρ ταχέως ἀποσιωπᾶν εἰς κῶλον βραχὺ κατασιω-
 κρῶνει τὴν τοῦ λόγου σεμνότητα, κᾶν ἡ ὑποκειμένη διάνοια
 μεγαλοπρεπῆς ᾖ, κᾶν τὰ ὀνόματα». ὅρα καὶ Πόππον ἐν τ. μ. τ.
 σελ. 76 ἐπ. καὶ περὶ τῆς αὐστηρᾶς ἀρμονίας ἐν τῇ συνθέσει
 Διον. τὸν Ἀλικ. ἐν τῷ περὶ συνθ. ὀνομ. τόμ. Ε', σελ. 73 ἐπ.
 ἀσύνδετα εὐρίσκονται ὀλίγιστα· Πόππος αὐτόθι σελ. 82. πεπλεγ-
 μένην πολύπλοκον καὶ σκολιὰν λέγει τὴν λέξιν αὐτοῦ Διον.
 ὁ Ἀλικ.

(55) πρβλ. Μαρκελλ., βίον § 35—36.

και τὸ ῥωμαλέον· οὕτως ἐπιμελῶς ἐφήρμοσεν αὐτὴν εἰς τὸν πλοῦτον τῶν ἰδεῶν και περιπετειῶν. ἐγένετο δὲ ἐπιτηδες και ἐν συνειδήσει τοῦ συγγραφέως τοιαύτη ἡ σύνθεσις, μαρτυροῦσα πανταχοῦ ἰδίαν τεχνικὴν σπουδὴν, δι' ἧς τὰ ὑπὸ τῶν σοφιστῶν μάλιστα ἐπιναθηέντα τοῦ λόγου ἀφθονα μέσα ἐλευθέρως κατεξουσιάζει, χωρὶς ὅλως νὰ καταφρονῇ και τὸν ἐκ τῶν σχημάτων κόσμον.

οὕτως ἐνώπιον ἡμῶν κεῖται τὸ ἔργον τοῦ θουκυδίδου ὡς τὸ ἀξιολογώτατον μνημεῖον ἑλληνικῆς ἐπιστήμης και τέχνης· ἡμεῖς δὲ οἱ νεώτεροι ἄς προσέλθωμεν εἰς τὴν σπουδὴν αὐτοῦ μετὰ τῆς κεκαθαρμένης ἐκείνης ψυχικῆς διαθέσεως, ἧς ἄνευ οὐδεὶς δύναται νὰ κατανοήσῃ και ἐκτιμήσῃ ὀρθῶς τοὺς μεγάλους ἀνδρας τῆς ἀρχαιότητος!

AKADHM

... ἐπιμελῶς ἐφήρμοσεν αὐτὴν εἰς τὸν πλοῦτον τῶν ἰδεῶν και περιπετειῶν. ἐγένετο δὲ ἐπιτηδες και ἐν συνειδήσει τοῦ συγγραφέως τοιαύτη ἡ σύνθεσις, μαρτυροῦσα πανταχοῦ ἰδίαν τεχνικὴν σπουδὴν, δι' ἧς τὰ ὑπὸ τῶν σοφιστῶν μάλιστα ἐπιναθηέντα τοῦ λόγου ἀφθονα μέσα ἐλευθέρως κατεξουσιάζει, χωρὶς ὅλως νὰ καταφρονῇ και τὸν ἐκ τῶν σχημάτων κόσμον. οὕτως ἐνώπιον ἡμῶν κεῖται τὸ ἔργον τοῦ θουκυδίδου ὡς τὸ ἀξιολογώτατον μνημεῖον ἑλληνικῆς ἐπιστήμης και τέχνης· ἡμεῖς δὲ οἱ νεώτεροι ἄς προσέλθωμεν εἰς τὴν σπουδὴν αὐτοῦ μετὰ τῆς κεκαθαρμένης ἐκείνης ψυχικῆς διαθέσεως, ἧς ἄνευ οὐδεὶς δύναται νὰ κατανοήσῃ και ἐκτιμήσῃ ὀρθῶς τοὺς μεγάλους ἀνδρας τῆς ἀρχαιότητος!

§ 14 ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ (56).

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΚΟΣ ΠΙΝΑΞ ΤΗΣ ΠΕΝΤΗΚΟΝΤΑΕΤΙΑΣ.

κατὰ Διόδ. όλυμ.	κατὰ Θουκυδίδ. όλυμ.	π. Χ.	
75, β	75, β	479	μάχη ἐν Πλαταιαῖς καὶ ἐν Μυκάλῃ.
75, γ	75, β	478	οἱ Ἀθηναῖοι κτερίζουσι τὰ τεῖχη τοῦ περιβόλου.
75, δ	75, β	477	κτερίζονται τὰ τεῖχη τοῦ περιβόλου Πειραιῶς.
75, δ	75, β		Παυσανίας ἐν Κύπρῳ καὶ ἐν Βυζαντίῳ.
75, δ	75, δ	476	οἱ Ἀθηναῖοι λαμβάνουσι τὴν ἡγεμονίαν.
77, γ	76, α	476	Κίμων κυριεῖται τὴν Ἠϊόνα καὶ τὴν Σκόρον.
	76, γ(·)		ὑποτάσσονται οἱ Καρδοῖοι.
75, δ	76, β	473	θάνατος τοῦ Παυσανίου.
78, δ	76, β		Ἄρταξέρξης γίγνεται βασιλεὺς, πολιορκία τῆς Νάξου.
77, β	76, δ	473	Θεμιστοκλῆς φέγγει εἰς Ἀσίαν.
77, β	77, γ	470	θάνατος τοῦ Θεμιστοκλέους.
77, γ	77, γ	469	μάχη ἐν Ἐδρυμέδοντι.
76, α	(77, δ)	469	(Ἀρχίδαμος γίγνεται Βασιλεὺς).
79, α	78, β	467	ἀποστασία τῶν Θασιῶν, ἀποίχῃς εἰς τὸν Στρυμόνα.
77, β	78, γ	466	ἀποστασία τῶν Μεσσηνίων.
79, α	79, α	464	ὑποτάσσονται οἱ Θάσιοι. (Κίμων ἐν Λακωνίᾳ).
	(79, β)	464	(ἔξορίζεται ὁ Κίμων)
	79, β	463	οἱ Ἀθηναῖοι συμμαχοῦσι μετὰ τῶν Ἀργείων καὶ Θεσσαλῶν.
81, α	79, γ	462	τέλος τοῦ μεσσηνιακοῦ πολέμου.
	79, δ	460	οἱ Μεγαρεῖς συμμαχοῦσι μετὰ τοὺς Ἀθηναίους.
	79, δ	460	οἱ Ἀθηναῖοι ἐν Κύπρῳ.
79, γ	79, δ	460	οἱ Ἀθηναῖοι ἐν Αἰγύπτῳ.
80, β	80, α	460	μάχη ἐν Ἀλιεῦσιν.
80, β	80, α	460	— ἐν Κερουφαλείᾳ,
80, β	80, α	460	— ἐν Αἰγύπτῳ.
80, γ	80, α	460	καὶ κατὰ Κορινθίων.
	80, α	459	οἱ Ἀθηναῖοι κτερίζουσι τὰ μακρὰ τεῖχη.
80, γ	80, β	458	οἱ Λακεδαιμόνιοι ἐν Δωρίδι.
80, γ	80, γ	458	μάχη ἐν Γαννάγρα.
80, δ	80, γ	458	μάχη ἐν Οἰνοφύτοις. (ἐπιστροφή Κίμωνος).
80, β	80, β	457	τέλος τοῦ αἰγυπτιακοῦ πολέμου.

Διόθ. κατά όλυμπ.	κατά όλυμπ.	κατά Θουκυδ. π. X.	
81, α	80, δ ε.	456	έκστρατεία τοῦ Τολμίδου.
80, α	81, β	454	τέλος τοῦ αἰγυπτιακοῦ πολέμου.
	81, β	454	οἱ Ἀθηναῖοι ἐν Θεσσαλίᾳ.
81, β, δ	84, γ	454	έκστρατεία τοῦ Περιλέου.
81, γ	82, β	451	πεντηκονταετής εἰρήνη.
82, γ	82, γ	449	Κίμωνος έκστρατεία εἰς Κύπρον.
82, δ	82, δ	449	μάχη ἐν Σαλαμίῃ τῇ ἐν Κύπρῳ.
	82, δ	448	ὁ ἱερός πόλεμος.
83, β	83, β	446	μάχη ἐν Κορωνείᾳ.
83, γ	83, γ	446	ἀποστασία Εὐβοίας.
83, γ	83, γ	445	τριακοντοῦ τιδες σπονδαί.
84, δ	84, δ	440	Σαμιακαὶ παραχαί.
84, δ	85, α	439	ὑποτάσσονται οἱ Σάμιοι.
85, γ	86, β	434	μάχη ἐν Λευκίμμῃ.
86, α	86, δ	432	μάχη ἐν Συβότοις.
86, β	87, α	432	μάχη ἐν Ποτιδαίᾳ.
87, β	87, α	431	οἱ Θηβαῖοι εἰσβάλλουσιν εἰς τὰς Πλαταιάς.

(56) ὁ προκείμενος χρονολογικὸς πίναξ τῆς πρὸ τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου πεντηκονταετίας ἐλήφθη ἐκ τοῦ συγγραμματος τοῦ Κρυζέρου *Historisch philologische Studien*. Berl. 1837. γνωστὸν ἵνε ὅτι τὰ δύο τρίτα τοῦ πέμπτου πρὸ Χριστοῦ αἰῶνος (500—431) ἀποτελοῦσι τὴν περίοδον τῆς ἀμῆς τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους καθόλου, τὸ δεῦτερον δὲ μέρος τῆς περιόδου ταύτης, ἤτοι τὰ πενήκοντα ἔτη (Θουκ. Α', ριή) ἀπὸ τοῦ δευτέρου περσικοῦ πολέμου μέχρι τοῦ πελοποννησιακοῦ (479—431), τῆς τῶν Ἀθηναίων μάλιστα. τὴν ἐποχὴν ταύτην χαρακτηρίζει ὁ Θουκυδίδης γενικῶς ἐν Α', εἴ, ιθ', ζ' καὶ ριή, ἐνθα δικαιολογῶν καὶ τὴν παρέχασίν του περὶ τῶν συμβάντων κατὰ τὰ πενήκοντα ταῦτα ἔτη λέγει, ὅτι οὐδείς τῶν πρὸ αὐτοῦ ἤψατο τούτου τοῦ μέρους τῆς ἱστορίας. πλὴν Ἑλληνικοῦ ἐν τῇ Ἀττικῇ ξυγγραφῇ· ἀλλὰ καὶ οὗτος βραχέως τε καὶ τοῖς χρόνοις οὐκ ἀκριβῶς ἐπεμνήσθη. συμπληρώνων οὖν καὶ διορθῶνων τοῦτον, ὡς φαίνεται, ὁ Θουκυ-

δίδης ἐξέθεσεν τὰ κατὰ τὴν πεντηκονταετίαν ταύτην ἐν Α', πθ'—ριή, ρκή—ρλή. τὰ αὐτὰ δὲ πράγματα καὶ μὲ μεγαλητέραν ἔκτασιν διεσώθησαν ἡμῖν ὑπὸ Διοδώρου τοῦ Σικελιώτου ἐν ΙΑ', λθ' — ΙΒ', λή (ἐκδ. Δινδ. τόμῳ Α' σελ. 563—642), ἔνθα κατὰ συνεχῆ σειρὰν ὀνομάζει πάντας τοὺς Ἀθῆνησιν ἐπωνύμους ἄρχοντας καὶ διηγεῖται τὰ κατ' αὐτοὺς συμβάντα. ἀλλὰ ἡ χρονολογία αὐτοῦ ἐν τοῖς πλείστοις δὲν συμφέρεται πρὸς τὴν τοῦ Θουκυδίδου. διὸ ἀφοῦ πολλάκις πολλοὶ ἔδοκίμασαν νὰ συμβιβάσωσι τὰς ἐναντιότητας, τελευταίως ἀνεδέχθη τὸν ἀγῶνα τῆς ἐρεῦνης ὁ δξύνοος φιλόλογος Κρύγερος ἐν τῷ εἰρημένῳ συγγράμματι, ὅπου τὴν ἀκρίθειαν τοῦ Θουκυδίδου καὶ ἐν τούτοις παραδεχόμενος τὸν Διόδωρον, καὶ εἰ τις ἄλλος, μεταχειρίζεται μόνον ὡς ὑποστηρίγματα καὶ συμπληρώματα τῶν ὑπὸ Θουκυδίδου λεγομένων. οὕτω δὲ ὡς ἀποτέλεσμα τῆς ἐρεῦνης ταύτης προέκυψεν ὁ εἰρημένος πίναξ. τοῦτον δ' ἐγὼ ἰδὼν ὅτι μένει τόπος ἐν τῷ τεύχει ἀργός, προσέθηκα ὡς παράρτημα, νομίσας αὐτὸν χρήσιμον τοῖς ἀναγινώσκουσι τὸν Θουκυδίδην καὶ Διόδωρον. περὶ δὲ τῆς προηγηθείσης εἰσαγωγῆς εἶπον ἐν ἀρχῇ πρὸς τὶ τέλος ἐγράφη. ἐμὸν ἔργον ἵνε ἡ διάθεσις τῆς ὕλης καὶ αἱ σημειώσεις. τὸ δὲ κείμενον τοῦ God. Boehme, τοῦ γνωστοῦ παρ' ἡμῖν ἐκ τῆς ἐν χρήσει ἐκδ. τοῦ Θουκυδίδου παρὰ Teubner. εὐχαρίστως δὲ ἔκρουσα παρὰ τοῦ σοφοῦ γυμνασιάρχου Ἀθηνῶν κυρίου Φιντικῆ, ὅτι καὶ αὐτὸς τὴν αὐτὴν εἰσαγωγὴν παρέχει τοῖς αὐτοῦ μαθηταῖς. ὥστε διπλῆ χρήσιμον γέγονε τὸ μικρὸν ἔργον. ἐλπίζω δὲ ὅτι θὰ ἀσπασθῶσιν αὐτὸ καὶ ἄλλοι ἐρμηνευταὶ καὶ ἀναγνώσται τοῦ Θουκυδίδου Ἑλληγες, καὶ ἐγὼ ἐν διεξοδικωτέρῳ πονήματι, ἂν ὁ Θεὸς θελήσῃ, καὶ τὰ ἐνταῦθα λεγόμενα μᾶλλον νὰ ἀναπτύξω καὶ ἄλλα νὰ προσθέσω τοῖς φοιτηταῖς τοῦ πανεπιστημίου μάλιστα χρήσιμα.

ΣΥΝΟΨΙΣ ΤΗΣ ΕΙΣΑΓΩΓΗΣ.

- § 1 γένεσις τῆς ἱστοριογραφίας.
- § 2 λογογράφοι.
- § 3 Ἡρόδοτος.
- § 4 οἰκονομία αὐτοῦ.
- § 5 λεκτικὸν αὐτοῦ.
- § 6 βίος Θουκυδίδου.
- § 7 χρόνος τῆς συγγραφῆς.
- § 8 χαρακτήρ Θουκυδίδου κλπ.
- § 9 θρησκεία Θουκυδίδου.
- § 10 οἰκονομία τῆς συγγραφῆς.
- § 11 παρεκβάσεις.
- § 12 δημηγορίαι.
- § 13 λεκτικόν.

ΠΑΡΟΡΑΜΑΤΑ.

- σελ. 26 σην. 27 στίχ. 5 γράφει ἀπαίτει
- » 21 » 32 » 2 » ὑποσημειώνει
- » 42 » 49 » 9 » παιῶν
- σελ. 15 στίχῳ 9 Κλέωνος
- » 31 » 22 ἀποδεχθῆ, γὰρ γὰρ ἄρα
- » 34 » 10 Beitr.
- » 39 » 24 1842
- » 42 » 28 οἰεῖς
- » 43 » 29 αὐτὸν

περὶ τῆς γραφῆς τοῦ εἶναι καὶ ἄλλων τινῶν ὄρα τὰ προελ-
γόμενα τῆς ὑπ' ἐμοῦ ἐκδοθείσης Ἑλλην. ἀρχαιολογίας παρὰ Α.
Κορομηλᾶ ἐν Ἀθήναις 1860 σελ. 4—14.

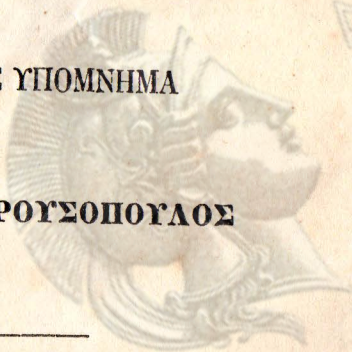
ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΩ Γ. ΑΔΑΜ

ΦΙΛΙΑΣ ΥΠΟΜΝΗΜΑ

ΑΘΑΝ. Σ. ΡΟΥΣΟΠΟΥΛΟΣ

Α Ω Ε Λ.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

ΚΡΑΤΟΣ

ΛΟΓΟΤΕΧΝΗ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ

ΛΕΞΑ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

007000077660

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

ὑπὸ τοῦ Ἀθανασίου Σ. Ρουσοπούλου ἐξεδόθησαν καὶ εὐ-
ρίσκονται ἐν τοῖς βιβλιοπωλείοις Ἀθηνῶν τὰ ἐξῆς βιβλία.

1 *Πραγματεία περὶ Ζαμόλξιδος κατὰ τοὺς σωζομένους*
παλαιούς. ἐν Γοττίγγῃ 1852. 8ον. τιμᾶται δραχ. 2.

2 *Ὀδηγὸς τῶν φοιτητῶν τοῦ πανεπιστημίου Ὀθωνος,*
περιέχων παραίνεσον εἰς ἐπιστημονικὴν παιδείαν, μέθοδον εἰς
ἐπίτευξιν αὐτῆς καὶ τοὺς νόμους τοῦ πανεπιστημίου. ἐν Ἀ-
θήναις 1857. 8ον. τιμᾶται δραχ. 3.

3 *Ἑλληνικῆς ἀρχαιολογίας ἐγχειρίδιον* τοῦτο μὲν ἐξε-
λημισθὲν, τοῦτο δὲ ἐκ τῶν πηγῶν συνταχθὲν πρὸς χρῆσιν τῶν
γυμνασίων. ἐν Πάτραις 1855. 8ον. τιμᾶται δραχ. 5.

4 *Ἑλληνικὴ ἀρχαιολογία* πρὸς στοιχειώδη μάθησιν τῶν
πολιτευμάτων καὶ τοῦ βίου τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος· συνταχθεῖσα
μὲν ὑπὸ τοῦ σοφοῦ καθηγητοῦ τοῦ ἐν Δανίᾳ πανεπιστημίου
Ε. Φ. Βουρσέηνου δρ. φιλ., μεταφρασθεῖσα δὲ μετὰ τῶν βελ-
τιώσεων τῆς β'. ἐκδόσεως τοῦ πρωτοτύπου καὶ πολλῶν ἔτι
προσθηκῶν καὶ σημειώσεων καὶ ἐπιμέτρου περιέχοντος τοὺς
ἄρχοντας τῶν Ἀθηναίων. ἔκδ. β'. δαπάνη Ἀνδρ. Κορομηλᾶ
ἐν Ἀθήναις 1860. 8ον. τιμᾶται δραχ. 4.

5 *Εἰσαγωγή εἰς τὸν Θουκυδίδην* διὰ τοὺς μαθητὰς τῆς
Ῥιζαρείου ἐκκλησιαστικῆς σχολῆς πρὸ πάντων μετὰ εἰκόνας
τοῦ Θουκυδίδου (κατὰ τὴν ἐν τῷ Βουρβωνικῷ [νῦν ἐθνικῷ]
μουσεῖῳ). ἐν Ἀθήναις 1861. 8ον. τιμᾶται δραχμῆς.